S T Thorlacius
Hemfærth og
Tilgave
Tar 340

Jón Borgfirdingur.

Om det gamle Nordiske Lovsprog, samt nogle derudi forekommende Ord, især om Hemfærth og Tilgave,

læst i det Kongel. Danske Videnskabers Selskab den 4 Dec. 1789,

af

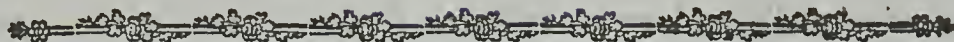
S. T. Thorlacius,

Justitsraad og Rector ved Kiøbenhavns Latinske Skole.

Kiøbenhavn 1790.

Trykt hos Johan Rudolph Thiele.

S. Th. Thorlacius

Om

det gamle Nordiske Lovsprog,

samt

nogle derudi forekommende Ord,

især om

Hemfærth og Tilgave.

At gamle Kundskaber kan forbedres ved de nye, og at de nye ikke kan undvære de gamle, er en Sag, ingen kan negte, der enten kiender noget til den menneskelige Siels Virkeevner og disses indbyrdes Udvikling, eller og har givet Agt paa de Tilfælde, hvorved den menneskelige Oplysning paa enkelte Steder er bleven standset eller befordret. Tidernes Erfarenhed og Historien viser, at Mænd af udmerkede Fortienester, ved at bevare og forøge Kundskaben om Forfædrene, deres Sprog og Indretninger, ligesaavel have giort sit til at hævde deres Folkehæder og Velstand, som de ved nye Opfindelser have beriget de almeennyttige Videnskaber. Uden al Tvivl kunde det vigtige Reformationsverk have skaffet Luther Leilighed til en, som det kunne synes, ham værdigere og fornøieligere Tidsfordriv, end at forklare sine tydske Landsmænds gamle Navne (a); dog haver han ogsaa her viist, at det er store Mænd eget, qvod

(a) See D. Luthers Namensbüchlein, darinne der alten deutschen Namen, Ursprung und Bedeutung gewiesen wird. I den tydske Udgave af D. M. Luthers Sämtliche Schriften. Th. XIV. ved Joh. Georg. Walch. Halle, 1744.

qvod nil moliantur inepte. Leibnitz og H. Grotius havde og beseet saa mange yndige og frugtbare Provindser af Videnskabernes store Rige, at man maae undre sig over, hvor det har kundet falde dem ind, at opholde sig saa længe i de efter Udseende saa knudrede og skarpe Egne, hvor de have fordybet dem i Ordgranskninger og Oldsager, endog saadanne, der ligesaa lidet vedkom de saa kaldte lærde Sprog, som deres øvrige Yndlingsstuderinger (b). Men hvad behøver man at anføre enkelte Mænds Exempler. Have ikke vore Naboer, saavel de Tydske og Svenske, som Englænderne, disse af alle nyttige Videnskaber og Konster saa fortiente Nationer, ligesom med hinanden kappende stræbt, ikke allene at beholde, men og at oplyse de af Forfædrenes Mindesmerker, som Tiden havde levnet deres Fædreneland. At man her i Danmark heller ikke har forsømt dette Æmne, kan noksom kiendes af de sande Lærdes Arbeider, hvis Fortienester i dette Fag virkeligen ære vor Litteratur, og have for længst befæstet den Agtelse, som denne hos billigdømmende Fremmede har vundet, hvilken ikke kan være nogen Veltænkende ligegyldig. Men som et særdeles Beviis for denne Sag vil jeg og, da det nærmere sigter til mit Forehavende, anføre det Kongelige Danske Videnskabers Selskabs Samlinger, hvilke lægge tydelig for Dagen, at det har været Selskabets Hensigt, ikke allene at meddele nye og nyttige Opdagelser, hvorpaa det har aflagt de berømmeligste Prøver, men og at kalde de gamle Kundskaber tilbage, og i Besynderlighed dem, der maatte have nøiere Forbindelse med Rigernes ældre Love, Sprog og Historie. De brave Mænd, som med saa megen Held og Ære have bidraget til dette Formaal, ere mig da Borgen for, at den liden Prøve, jeg i Dag har den Ære at underkaste det høianseelige Selskabs Omdømme, i det mindste fra den Side ikke vil mishage, som den viser, at Forfatterens Ønske har været, efter sin Evne at følge hine roesværdige Forgængere, og at dette hans Ønske ogsaa noget vil undskylde de i Prøven ellers forekommende Mangler.

Er det saa, som vores lovlærde K. Ancher har sagt, en Mand, hvis Troværdighed i dette Stykke udelukker al Tvivl, at man, uden tilstrækkelig at

(b) See Godefr. Guil. Leibnitii Collectanea Etymologica, udi hans Opp. Omn. Tom. VI. P. 2. Genev. 1768. og H. Grotius, for Ex. i Fortalen til hans Historia Gotthorum, Vandalorum et Longobardorum. Amstelodami, 1655.

at være bekiendt med de gamle Love, ikke tilgavns kan forstaae de nye, da disse ligesom Planter fremspire af hine (c); saa behøver den Sag vel ingen videre Beviis, at ikke lettelig noget iblandt alt det, vi endnu eie af Alderdommens Levninger, er meer berettiget til vor Opmerksomhed, end vore omtalte gamle Love; deels fordi de, som jeg før sagde, bør ansees som den rette Rod og Oprindelse til de nu forbindende; deels formedelst det Lys, de meddele os, om Rigernes ældre Forfatning, om Forfædrenes Tænkemaade, Klogskab og Billighed, der fremskinner af de Regler, de have fastsat og vedtaget i saa betydelig en Sag, som den, der angaaer det almeene Væsens Bestyrelse og Indretning. Hvo der altsaa ønsker sig Kundskab nok, til at kunde anstille en rigtig Sammenligning imellem hine fremfarne og vore Tider, vil dertil neppe nogensteds finde en meere sikker og paalidelig Veiledelse, end i de gamle Love, der, uagtet Tidernes Mørke, fremstille vore Forfædre, saavel fra den moralske som physiske Side, i deres sande Lys, om hvilke vi, uden at kiende dem af deres egne Love og Historien, ikke kan dømme. Det er vel ikke min Sag, udførligen at anføre de Grunde, der burde giøre os disse Forfædrenes Mindesmerker agtværdige; men, ved saa løseligen her at anprise dem, har jeg kun villet forestille, hvorfore Nordens ældre Loves Læsning i meer end een Henseende fortiener at ansees for nyttig. Men disse kan dog ikke læses, uden man forstaaer det gamle Lovsprog; og dette er i vore Tider lettere sagt end giort. Med alle de skrevne og trykte, ældre og nyere Glossarier og andre Hielpemidler, man har til at læse vore gamle Love; med de mange Haandskrivter, samt forskiellige Oversættelser og trykte Udgaver af Lovene selv, have dog de sagkyndigste iblandt os til denne Dag maattet klage og tilstaae, at hvo der vover nogle Skridt ind i Nordens gamle Lovkyndighed, skal snart befinde sig i en Ørk uden Vei og Stie, hvor den idelige Forlegenhed, at han ei bestemt kan forstaae eller forklare eet og andet Ord, ofte maae forlede ham til betydelige Feiltagelser, samt paalægge ham den ubehagelige Nødvendighed, enten at standse eller giette, og saaledes søge Lovgiverers Meening i sin egen (d). Jeg faaer siden maaskee ved enkelte Exempler Leilighed til at vise, at det ikke

(c) P K. Anchers Dansk. Lov-Hist. Fortal 1. D.

(d) P. K. Anchers Dansk. Lov-Hist. 1. D. Fort. T. Rothes Afhandl. om Bryder. V. Selsk. Skr. N. S. 2. Bind.

er gaaet de Svenske bedre end os, uanseet de ligesaa omhyggeligen, som vi have søgt at bevare og oplyse deres ældre Love. Man maae ellers ikke tænke, at det er først i vore eller i de seenere Tider, Sprogets jo længere jo meere tiltagende Forandring har giort det saa vanskeligt for os, at fatte og indsee Meningen af de gamle Loves Ord og Talemaader. Denne Vanskelighed er hos os meget ældre, og regierede, som Ancher siger, overalt i Middelalderen. Man forstod hverken Sproget eller Lovene. Ukyndighed i det gamle Danske Sprog giorde Oversættelser fornødne; men det er let at slutte, hvormeget vore Love have derved maattet lide (e).

Til dette Mandens Udsigende kan man, uden at træde Sandheden for nær, føie dette, at Mængdens Ukyndighed i det ældre Lovsprog i vort Danske og Norske Norden ikke sielden har været een af de vigtigste Aarsager, som have foranlediget en ny Lovgivning, hvorved Lovenes gamle Terminologie, der til den Tiid allerede var mørk og uforstaaelig, er blevet enten oversat, eller omskreven med andre mere bekiendte Ord og Udtryk, og det paa mange Steder, uden at forandre Lovenes Indhold. I Fortalen til den yngre, eller Kong Eriks Siellandske Lov, staaer i et gammelt Afskrivt, jeg haver, blandt andet, at deri ere mange aff de Dansche wforstandige Ord omuende til sin rette merchelse och wndstandelse. Herved sigtes uden Tvivl til de gamle Ord, der staae i Kong Waldemar den Istes, og maaskee andre ældre Siellandske Love, som i de nyere ere forandrede.

At dette og har været Medaarsag til den store Reformation i de Norske Love, der i det 13de Aarhundrede blev foretaget af Kong Magnus Hagensen, som derfore fik Tilnavn af Lagabæter, kan klarligen sees af Kongens egne Ord, angaaende de gamle Norske Love: oc því hafum Ver nú um rídir idulegha skodat hana; oc lízt oss, sem allvída mætte med færrom ordom fullan orskurd gera, þar sem hon talar ádur göyselánght um; Enn sumum stadum þyrfti hon sannlegha tillaughu, þar sem hværghi var ádur lióśari, en marghir þurftu, þeir er fákunnir wáro. Disse Ord staae i Fortalen til Borghartings Nye Laug, givne af ovenmeldte Konge 1273, og tillige i Fortalen til de 3 andre Provincial-Love af samme Konge, nemlig Eidsivіatings-, Frostetings- og Gulетings-Lovene, hvor

(e) P. K. Anchers Danske Lov-Hist. Fortal. 1. D.

hvor de i den smukke Samling af gamle Norske Love, som Hr. H. Paus har meddeelt, saaledes oversættes: "Af den Aarsag have Vi nu paa nogen Tiid flitteligen igiennemseet den, og synes Os, at paa mange Steder kunde med faa Ord fuldkommen og tydelig afgiøres det, hvorom den med megen Vidtløftighed handler. Men paa nogle Steder behøver den saudeligen Tillæg, hvor den tilforn ikke er saa tydelig, som mange eenfoldige behøve (f)." I de sildigere Tider, omtrent 100 Aar efter at Kong Magnus Hagensen havde udgivet hans Love, især ved og efter den Tiid, Norge blev foreenet under eet Scepter med Danmark, og man i Norge efterhaanden begyndte at tale det Danske Sprog, voxte tillige Nordmændenes Ukyndighed i deres eget gamle Lovsprog og Modersmaal saaledes, at Kongerne ved adskillige aabne Breve og Retterbøder ideligen maatte forklare nu een, nu en anden Artikel i Landets Love, indtil det endelig kom saa vidt, at ganske faa af Landets Indbyggere, Laugmændene undtagne, forstode det gamle Norske Sprog, i hvilket de forrige Love vare skrevne, og altsaa maatte dømmes efter en Lov, de selv ikke kunde læse, da hver Laugmand ved sin Laugstoel giorde sig selv en egen Dansk Oversættelse af de gamle Love, hvilke han forklarede som han bedst kunde og vilde; hvorover der bleve ligesaa mange Versioner af Loven, som der vare Laugmænd, hvilket ikke kunde andet end give Anledning til utallige Misbrug og Forvirring i Landets Rettergang. Dette bevægede fornemmeligen den store Konge, Christian IV, til det høipriselige Verk, at give Norge den første almindelige Lov i det Danske Sprog, da alle Laugmændene over heele Norge 2 Aar tilforn, nemlig 1602, efter Kongelig Befaling vare forsamlede i Bergen, for at forfatte et Udkast til en ny Lovbog, som siden med enhvers Betænkninger blev nedsendt til det Danske Cancellie, hvor den blev efterseet, og den Norske Lov derefter opsat og udgiven (g). Enhver som holder denne Christian IV Lovbog ved Siden af K. M. Lagebæters Love, bliver letteligen vaer, at hiin er for den største Deel en Dansk Oversættelse af disse, paa de Artikler nær, hvor K. Magni Love enten i civile Ting ved seenere Kongelige Anordninger for Chr. IV Lovs Publikation allerede vare forandrede, eller i Kirkesager ved Reformationen ophævede.

(f) H. Pauses Saml. af gaml. N. L. 1ste P. K. Magni Lagabæt. Gnlet. L. Fortal.

(g) See herom K. Chr. IV Norske Lov, udgiven i Kiøbenhavn, 1610. Fortalen.

Vel er den Ulempe, som Uvidenhed i den ældre Lovlære kan forvolde, hos os ikke meer at befrygte, da vi have Landets Love affattede i et Sprog, som af de fleste, saavidt enhver det behøver, kan læses og forstaaes, saa det kunde vel synes, at den der nu vilde paatage sig den Umage, at trække nogle formuldede og ubrugelige Ord frem af det Mørke, som saalænge haver omhyllet dem, giorde Verden omtrent lige stor Tieneste, som den, der optager jordgiemte og rustfortærede Stumper af Forfædrenes Sværde, Brynjer, eller andet deslige; at de dog som et Særsyn kunde pryde en Raritetsamling, og i det mindste forevises og fornøie Elskere af det Slags Oldsager. Men er det saa, som hine Mænd have troet, at man forgieves søger, at faae et bestemt og tydeligt Begreb om de nu gieldende Loves inderlige og oprindelige Meening, uden at gaae til deres Kilder, og vi, for at kunne benytte os af disse, nødvendigen maae være bekiendte med det gamle Lovsprog, saa fortiente vel ikke deres Arbeide at miskiendes, som, for at tage det Mørke fra vore gamle Love, der giør dem for os saa utilgængelige, kunne og ville meddele en grundet og tilstrækkelig Kundskab om de forældede Ords og Talemaaders Betydning og Oprindelse, hvoraf saa mange forekomme i de ældre Love; især de Ords og Talemaaders, som deels hidindtil af andre enten ikke, eller dog urigtig og utilstrækkelig vare forklarede; deels saadanne, som, skiønt de gamle Ord selv for lang Tiid siden ere komne af Brug og forglemte, dog i deres Bemerkelse ere tilovers, da den Ting, de fordum betegnede, virkeligen forekommer i de Love, der forpligte vore Tider, hvor deres gamle Begreb under en ny, enkelt eller omskrivende, Benævnelse endnu ligger skiult. Til slig en Oplysning meener jeg, vi, uagtet Ostersens og andres berømmelige Fliid, ikke endnu ere ganske utrængende. Andre, som dertil maatte have mere Tiid og Indsigter, til Opmuntring, vil jeg da herprøve paa, at oplyse de Ord Hemfærth og Tilgave, hvilke forekomme i vore gamle Love i en Bemerkelse, som ikke er almindelig.

Overhovedet kan de Ord i Loven, som formedelst deres Ubrug og Ælde falde os nu vanskelige at forstaae, bringes under tvende Klasser. Til den første henfører jeg dem, hvis Bemerkelse vi ikke kan fastsætte, fordi vi ikke viide, og, om vi end vidste, maaskee ikke kunde forklare det Ord, hvorfra det bør henledes, eller hvormed det er sammensat. Som Exempler herpaa kan man vel ansee Ordene Nokkefrue, Unninghæ, Gylvin, Ömel, og endeel andre; thi man behøver kun

at

at kaste Øinene i de gamle Love, for at finde en Mængde af deslige. Men i disse Love forekomme og mørke Ord af en anden Art; saadanne nemlig, hvis oprindelige Bemerkelse endnu er bekiendt og brugbar, men hvilke Lovgiveren haver, ventelig efter Fortidens Talebrug, som nu er forglemt, fundet for godt, at tillægge en enten ganske anden, eller dog anderledes modificeret og indskrænket Meening, end den, Ordet sædvanlig haver i Lovene, andre Skrivter, eller den almindelige Tale; og til dette Slags bør Ordene Hemfærth og Tilgave henregnes.

Vel tilstaaer jeg, at man i Lovene ogsaa finder Ord, som i en særskilt Henseende kunde henhøre til begge Slags, da deres etymologiske Udspring er ubekiendt, og dem desuden af Lovgiveren tillægges en Bemerkelse, forskiellig fra den ellers brugelige. Men disse ere kun faa; dog, vil man have et Exempel, saa kan Ordet Görsum tiene dertil: thi hvis man ikke vil antage det Snorre Sturlesen, saavel i hans Norske Historie (h), som i den af ham forfattede prosaiske Edda beretter derom, neml. at Ordet Gerseme, hvilket øiensynlig er det samme som Görsum, fra Begyndelsen har været et Fruentimmernavn, skiønt dette ogsaa, ligesom alle andre egentlige Navne, maae dog have havt sin oprindelige Betydning, saa bliver det, de Lærde derom siden har skrevet, neppe tilstrækkeligt til at afgiøre dets Derivation. Desuden har Ordet paa det bekiendte Sted i Jydske Lov faaet en Bemerkelse, som viger fra den almindelige og egentlige. Paa andre Steder i Lovene, den ældre Siellandske, de Norske og Svenske, og ellers i den nordiske Historie, hvor det forekommer, betyder det ethvert Klenodie, ɔ: Ting, der i sig selv ere ypperlige, rare og kostbare. Aarsagen altsaa, hvorfor den Jydske Lov kalder det, Drabsmanden, foruden den i Loven foreskrevne Mandebod, skulde give den dræbtes Familie oven i Kiøbet, Gersum, er allene den, at dette vilkaarlige Tillæg til de lovlige Drabsbøder pleiede at gives i Kostbarheder af Guld og Sølv, eller andet deslige; saadanne Tilgivter havde ellers Sted i andre Kontrakter, hvor de saavel af nordiske som fremmede Skribentere ogsaa kaldes Gersum (i).

Det

(h) Norske Kong. Hist. Yngl. Tal. C. XIII.

(i) See Du Canges Gloss. Manual. ad Script. Med. et Infim. Latinitat. ad voc. Gersoma.

Det Slags foranderlige Brug og Bemerkelse af Ord træffes ofte i Lovene. I de ældre Guletings-Love blive de Mulkter, Manddraberen skulde give i Mandebod, saavel til Kongen i Thegngilde, som til den Dræbtes Slægt i Frændeboder, kaldte Bauger, ikke fordi Ordet Baug betyder Mandebod, men fordi Mandebod, som andet, førend myntede Penge bleve indførte og kunde haves, pleiede at erlægges med Bauger, ɔ: Ringe af Guld eller Sølv (k). Af samme Aarsag bliver en vis Skat, Bønderne i Norge, Sverrig og Danmark skulde give til Leding, saavel i Lovene som Historien kaldet Stud, fordi Skatten af Bønderne gemeenlig blev betalt med disse Kreaturer (l).

Men for at komme til Ordet Hemfærth igien, da findes det i Kong Waldemar den IIdens Jydske Lovbogs 1ste Bog, 15 Cap., hvor det efter den af sal. Conferentzraad K. Ancher besørgede Udgave lyder saaledes: Gifter father sin dotter ut meth hemfærth, oc sel sin sun noket i hender ther han qvænes, tha there father og mother dör. tha ster thet them til fullæ i there loot, hvat sum the haue taket. Man kan ikke sige, at Ordet, enten i Henseende til sin Etymologie, eller den Meening, det her i Lovens Kontext kan have, er meget tvetydigt. Hemfærth er ligefrem sammensat af hem, efter Middelalderens affecterede Skrivemaade for hiem, og færth for Færd; tvende Ord, som i det Danske Sprog endnu ere almindelig brugelige, og af enhver forstaaes.

Ordet Heim, enten for sig, eller sammensat med andre, har ellers her i Norden været udtalt paa 3 forskiellige Maader: heim, hem og hiem. Det første er det ældste, da det altid saaledes skrives i de gamle Norske Love og Historier, og denne Udtale have de Tydske brugt og endnu bruge i deres heimath og andre dermed beslægtede Ord. Af heim kommer heimur, som betyder 1) Verden, betragtet som Menneskenes Bolig, hvilken Grækerne i samme Henseende kalde οἰκουμένη. 2) Et særskilt Landskab, hvor den eller de, efter hvilke Stedet er benævnt, fordum har boet; deraf har Trandheim, og de Tydskes Manheim, Hildesheim,

(k) H. Adelst. G. T. L. Manh. B. Cap. 68. ꝛc.

(l) See K. Sverres Saga, Cap. CLXII. confer. Wåstmanna Lagh. Konungs B. Fl. XII. og K. Erik Glipp. Siell. Forordn. Vid. K. Anchers Dansk. Lov-Hist. II. Deel P. 63.

heim etc. faaet deres Navne. De gamle Nordiske kaldte det bekiendte Bøhmen Boaheim (m). I Middelalderen blev heim til hem; og saaledes bruges Ordet saavel i det Svenske Sprog, som i de ældre Danske og Svenske Love fra disse Tider. Disse gamle Love have ellers et andet Ord, som ogsaa, skiønt i en særskilt Hensigt, bemerker Hiemme eller Bolig, neml. flet, der kommer af flatur, πλατύς, flad, og betyder oprindelig en breed Seng, som er reedt paa Jorden, af hvilket Slags de ældste Senge her i Norden og paa andre Steder ventelig have været; det svarer altsaa til det latinske *stratum*, Leie. Men i Lovene bruges det for Huus og Hiem, da enhver gierne har Hiemme der, hvor han har sin Seng. I Kong Waldemar den Istes Siellandske Lov er innæn fathærs flæt, det samme som, i sin Faders Huus; og at take sin son i flet til sikh, er at tage ham hiem til sig, eller, som det ellers hedder, i fælægh (n). Efter de gamle Norske Love skulde de, der havde grebet en Tyv, føre ham á flet umbodzmanns, ɔ: paa Kongens Ombudsmands Gaard, hvor denne siden skulde være ansvarlig for hans Person og Gierninger (o). At denne Ordets Bemerkelse ellers er meget gammel, og har havt Sted uden for Lovsproget, kan sees af den smukke Sentents i det Eddiske Hávamál: liúfur verdur leidur ef leingi situr annars fletiom á, ɔ: Kiær bliver ukiær, om han længe sidder paa andens Flet ɔ: i andres Huus (p).

Det andet Ord, hvoraf Hemfærth er sammensat, nemlig Færd, kommer af at fare, hvilket man neppe behøver at sige. Eftersom Ordenes Sammenhæng i den anførte Artikel af Jydske Lov fuldkommen bestemmer Ordets Bemerkelse, som ikke kan være anden, end det, som de gamle Love paa andre Steder kalde Hiemgave, og de Norske og Svenske Hiemfølge, eller rettere Hiemmenfølge, saa begribes let, at Ordet Hiemfærd paa dette Sted betyder alt det Gods, som farer med Bruden hiemmenfra ɔ: fra sin Faders Huus; hvilket man ellers pleier at kalde de Midler, som Konen fra sin Fader, eller dem, der ere i hans Sted, fører med sig ind i sin Mands Boe, naar hun givtes.

Det

(m) See G. Schønings Kart over det gamle Europa og tilgrænds. Lande, 1779.

(n) Wald. I. Siell. L. I. libr. I. Cap. §. 6. et Cap. II.

(o) K. Magni Lagabæt. Eidsivia L. Þiófa B. Cap. II.

(p) See Hávam. Str. XXXV.

Det fortiener ellers at merkes, at den Medgivt, der gaves Bruden af hendes Fader, i de romerske Love hedder *dos profectitia*, i selv samme Hensigt og Bemerkelse, som vore Forfædre her i Norden have kaldet den Hiemfærd. At Ordet saaledes bør forstaaes, kan man lære, saavel af de mange Talemaader hos de Gamle, der beskrive Medgivt, som og deraf, at de ældre Norske, førend Sproget efter Rigernes Foreening blev forandret, bestandig skreve og talte heimangiöf, heimanfylgia, ikke heimgiöf, heimfylgia, som siden i Danmark og Sverrig, af Lyst til en forkortet Udtale, blev vedtaget; ligesom vi for Ex. kalde den Hiemfødt eller Hiemfødning, der er hiemmefødt. Til Beviis paa, at Ordet Hiemfærd, taget for Medgivt, oprindelig betyder det, som med Bruden farer eller føres hiemmenfra, ikke Hiem, kunde det og anføres, at Medgivt i Christian IV Norske Lov foran ved Texten selv, efter den da i Danmark og Sverrig brugelige Maade, skrives Hiemfølge, men i Registeret eller Tavlen over Arffue-Balken, efter den gamle Norske Brug, Hiemmenfølge (q). Af de Talemaader hos de Gamle, som oplyse Ordet Hiemfærd i denne Forstand, og som idelig en forekomme, saavel i de ældre Norske Love, som Historien, vil jeg kun anføre: fylgdi henni heiman, ikke heim, ɔ: hun fik i Hiemgivt; at giöra dóttur (systur) heiman, ikke heim, at udstyre sin Datter (Syster) (r). Der er altsaa ingen Tvivl om, at Ordet Hiemfærd har i de ældre Tider heddet Hiemmenfærd, hvilket jeg kortelig vil erindre imod den ellers ypperlige Ihre, som forklarer Ordet hemfylgd ved munera, a parentibus et cognatis marito et neonymphæ data, ita dicta, qvod eos *domum* abeuntes seqvantur (s). Thi omendskiønt Sagen i Henseende til Udfaldet kommer ud paa eet, da Brudens hemfølgd vel kom fra hendes Fader, eller Givtingsmand, men blev dog tillige bragt hiem til hendes Mand, saa troer jeg dog, at Ordet hemfølgd efter dets egentlige og ældste Begreb nærmest sigter til Forældrenes Hiem, hvorfra Bruden fik sin Hiemfærd; dette kan og tildeels oplyses af adskillige Talemaader,

(q) See Chr. IV N. L. Kiøbenh. 1610. Gifftinge- eller Arffve-B. confer. Tafflen til den fierde Bog.

(r) Vid. Isl. Landnáma Bók. Ed. Hafn. Index Voc. poët. Pag. 489. Confer. Sn. Sturlef. Norske Kong. Hist. Ed. Hafn. Tom. III. Pag. 265.

(s) See Gloss. Sviogoth. ad Voc. *hemfylgd*.

der, hvormed hemfölgd beskrives, endog i de Svenske Love (t): men fornemmelig lader det sig bevise af de gamle Norske, som i det mindste hvad Hagen Adelsteins angaaer, ere ældre, og altsaa i Henseende til Sprogets oprindelige Reenhed, meere efterretlige end de, der nu haves af de Svenske. Saaledes troer jeg nu at have viist, hvorledes Ordet Hiemfærd kan betyde det, vi ellers kalde Medgivt, naar det forklares af Færd, *profectio.* Men Ordet ferd eller færd har og i Nordens gamle Sprog havt en anden Bemerkelse, hvorved betegnes Følge eller Selskab af farende, hvilken Betydning i almindelig Tale endnu er tilovers, saavel i det Danske Sprog, som i det Ord ferdarbroddur, der hos de gamle Nordmænd og Islændere bruges om det forreste eller Spidsen af en reisende Hob. I denne Bemerkelse taget siger Ordet Hiemfærd altsaa det selvsamme, som det ellers i Sverrig, Norge og Island brugelige hemfylgd, hiemfölge, heimanfylgia.

For videre at oplyse den sieldne Brug og Betydning, som Ordet Hiemfærd paa det anførte Sted af Jydske Lov har faaet, vil jeg her tilføie en liden Jagttagelse, hvilken jeg ikke veed, om andre have lagt Merke til. Ligesom det er bekiendt, at nygivte Koners Udstyr i de ældre Svenske Love ikke allene kaldes hemfylgd, men og fylgd, saa findes der et Sted i den Sæmundiske Edda, hvor Hiemgivt, som i den Jydske Lov har faaet Navn af Hiemfærd, hedder ligefrem ferd. Det tragiske Digt, udi bemeldte Edda, kaldet Brynhildar-qvida, og vist nok eet af de ældste i Samlingen, skiønt endnu ikke ved Trykken udgivet, lader den i Nordens gamle Mythologie og Historie saa berømte Heltinde Brynhild, efterat hun, som en anden Dido, med et Sværd havde giennemboret sig selv, da hun ikke vilde overleve Sigurd Fabnisbane, som dog efter hendes egen Tilskyndelse var bleven dræbt af sine Svogre, giøre denne sidste Begiering til hendes Mand, at han vilde lade opføre et Brændebaal til dem begge, hvorpaa, foruden dem selv, skulde kastes de Slaver, hun havde faaet i Hiemgivt af hendes Fader Budle. Her hedder det: ef hanom fylgir ferd

mín

(t) Derfor, hvor Wäſtgötha-Laghen udi Ărfda B. Fl. XIX., melder om Søns eller Datters hemfylgd, kalder den Sønnen gipter aff Gardi, ikke i Gard. og K. Gustaff Adolffs Sv. R. Stadz Lagh udi Gifftomäla B. Cap. VI. forstaaer ved Konens hemfylgd, alt thet medh henne war gifwit aff Faders Gärde eller Frenda.

mín hedan, þeigi mun var faur aumlig vera, þat hanom fylgia fimm ambóttir, átta þiónar edlum gódir, fósturman mitt oc faderni, þat er Budli gaf barni sino. ɔ: "Dersom han faaer min Hiemgivt med sig hersra, saa bliver vor Henfart ikke fattig, eftersom hannem følge 5 Slavinder og 8 velartede Slaver, hvilke ere mine Fostertrælle og Faderne, som Budle gav sin Datter (u)." Dette Sted i Edda er i meer end een Henseende merkværdig, thi foruden det, at ferd her betyder Medgivt, og altsaa det samme som hiemfærd i den Jydske Lov, hvorved det sidste Ords ligesaa usædvaulige som ældgamle Bemerkelse ikke lidet bestyrkes og oplyses, saa kan man og af det tillige lære, 1) at den hedenske Skik, at hædre de Døde med Menneske-offre, *inferiæ*, hvortil især brugtes Slaver, har været vore Nordiske Forfædre ligesaa bekiendt som andre, hvorpaa man og har flere Beviis (v). 2) At Fædre fordum pleiede at give deres Børn Trælle af begge Kiøn til Opvartere og Opvarterskser, hvilke Trælle siden bleve Børnenes bestandige Eiendom, *servi peculiares*, og som her kaldes fosturman ɔ: Opfostrings-Trælle, *servi nutricii*, er en Skik, som af Historien kan bevises at have været ikke mindre almindelig her i Norden, end i andre Lande, ligesom Bibelen ogsaa lærer, at den er saa gammel, at den gaaer op endog til de patriarchalske Tider (x). De gamle Svenske Love vise det udtrykkelig, at fostre, *nutricius*, og fostra, *nutrix*, have af Begyndelsen været, skiønt ikke Trælle af den ringeste Art, *mancipia*, saa dog ufrie, og af det Slags, Lovene kaldte anöthug hion, *obnoxii*, ihvorvel de siden af deres Herskab kunde faae deres meer eller mindre indskrænkede Frihed, og altsaa blive kotzæter, garthzæter, brytier og landboe (y). Artigt nok ellers, at det første af disse Ord,

(u) Ordene staae i den LXI og LXII Str. af Digtet, hvilket ellers i nogle Afskrivter kaldes Sigurdar-qvida.

(v) Det er meget rimeligt, at de Nordiske Folk have faaet den Skik, at offre Mennesker med og til de Døde, fra Scytherne, hos hvilke den, især ved deres Kongers Ligfærd, var brugelig. Vid. Herodot. Halicarn. Hist. Libr. IV. Cap. LXXII.

(x) Til dette Slags servi peculiares bør Rebeccæ Amme Debora, Æneæ Cajeta, og Sichæi Barce henføres. Vid. Genes. Cap. XXXV. v. 8. og Virg. Æneid. Libr. IV. v. 632. Libr. VII. v. 1. 2.

(y) At Fostre kunde have Boe, der hørte ham selv til, sees af Ostgötha-Laghen, Drapa-Balk. Fl. XVI. Udi den XVII. Fl. bliver Fostre og udtrykkelig regnet blandt

Ord, som ellers forekommer i Waldemar I. Siellandske Lov (z), hverken findes hos Ostersen eller Ihre, men vel hos fremmede Skribentere (a); saa at vi af disse nu lære at forstaae de Ord, deres Forfædre uden al Tvivl har faaet fra vores. Endelig kan man og af det anførte Sted i Edda 3) see, at man her i Norden fordum har givet sine Døttre Trælle til Hiemgivt, hvilket saa meget mindre kan tages i Tvivl, som de Nordiske Love fra de Tider udførligen melde derom (b). Disse Medgivts-Trælle, de hos fremmede Skribentere, ja endog af den hellige Skrivt bekiendte *servi dotales* (c), kalder Brynhild her faderne, som i vore Danske Love, saavel de gamle som nye, betyder det, man har arvet efter sin Fader, *patrimonium;* hvilket og er rigtigt, da al Medgivt er jo dog *patrimonium uxoris*, skiønt det ikke giælder omvendt. Imidlertid er det dog merkeligt, at Ordet faderne, i denne Forstand, sielden eller ikke skal findes hos gamle Norske eller Islandske Skribentere. Disse bruge vel Ordet ofte, men i en anden Meening, da det betyder Herkomst eller Fødsel fra Faderens Side; hvoraf jeg slutter, at den i Loven brugelige Bemerkelse maae være den ældste, siden den er Eddisk, da det neppe kan være tvivlsomt, at nogle af de Eddiske Sange ere det ældste af hvad der er skrevet og endnu tilovers i Norden.

Jeg har angaaende Hiemfærd tilforn erindret, at det er Ordets Bemerkelse paa sit Sted i Jydske Lov, og ikke Ordet selv, der er usædvanlig. Man kan ikke negte, at Hiemfærd, endog i det nu brugelige Danske, kan betyde ligefrem Hiemreise, ligesaavel som de Tydskes Hiemfahrt, skiønt

 dette

blandt de annödhugä, og ikke folkfrelsä, og sættes her imod giäfthräl. Confer. Ostg. L. Wadhamal, Fl. III. og Fl. XXIII. Gipta-B., Fl. XXIX. Wäftgötha-Laghen Giptar-B. Fl. II, ligesom og den VI. Fl. viser, at fostra har været anseet for mere end ambut.

(z) See Wald. I. Siellandske Lov, Libr. III. Cap. XII og XIII.

(a) Vid. Du Canges Gloss. Man. ad Script. Med. et Inf. Lat. ad voce. *Cotsetus* og *Cotarius*.

(b) Ostgötha-Laghen Gipt. B. Fl. XVI. melder udførlig om disse Medgivts-Trælle. De forekomme og paa flere Steder i de ældre Svenske og Norske Love, ligesom og i Edda Sæmundi.

(c) Vid. Genes. Cap. XXIX. v. 24 og 29.

dette sidste ogsaa i en ængere Meening bruges om Brudens Hiemførelse til sin Mands Huus.

I de gamle Norske Love findes og Ordet Heimferd; men her har det en anden særdeles Bemerkelse, og er ganske eenstydigt med heimsókn, heimreid, heimgang; hvilke Ord i bemeldte, saavelsom de gamle Svenske Love, hyppigen forekomme, og af Paus oversættes ved Hiemsøgelse, forstaae den fiendtlige (d). I Christian V Danske Lov kaldes Gierningen, de foranførte Ord betegne, Huusfred, hvilket maae være efter en ældre Talebrug. I den gamle Siellandske Lov beskrives denne Gierning saaledes: hvilkæn man *far hem* til annærs manz met then welie at han vil hanum drepe; af hvilke Ord man skulle slutte, at Ordet Hemfærd i denne Forstand ogsaa har været brugeligt i Danmark (e).

I andre end disse tvende Bemerkelser skal Ordet Hiemfærd, det enkelte Sted i den Jydske Lov undtagen, neppe nogensteds findes i de gamle Danske, Svenske, Norske eller Islandske Love. Man har da Føie til at kalde Ordets Bemerkelse paa dette Sted sielden; skiønt den derfor ikke var vanskelig at finde, da den formedelst Meeningens Sammenhæng er meget tydelig, ja endog den eeneste muelige. Af denne Aarsag har og sal. Conferentzraad Anchér i sine Ordforklaringer over den Jydske Lov gaaet Ordet Hiemfærd forbi, fordi han har anseet Lovens Kontext saa tydelig og bestemt, at Ordets Bemerkelse derover ingen videre Forklaring behøvede. Men eet er, at giette sig til et Ords Betydning af Konterten, og et andet, uden dennes Hielp at kiende dets Bemerkelse. Hvis man ikke havde læst Ordet i den Forbindelse, det haver i den Jydske Lov, ville Eckenberger, Østersen, eller andre, neppe have sagt os, at det Danske Ord Hiemfærd betydede det, man ellers kalder Medgivt. Det samme tør man vel og sige om den, der haver opsat Christian V Danske

(d) I denne Bemerkelse forekomme Ordene meget ofte i de gamle Love, f. Ex. Hag. Adelst. G. T. L. Manhelg. B. Cap. XXVIII. I den Norske Biarköe-Ret. Cap. XVIII. Froste-T. L. Manhelg. B. Cap. IV. Confer. den Svenske Biärköä-Rät Cap. XIV. Ostgöth-L. Edhzöris-B. Fl. I. Suderman-L. Kununx-B. Fl. V. Wästg-L. Mandrapä-B. Fl. IV. Uplandz-L. Kununx-B. Fl. V.

(e) See K. Waldem. I. Siell. L. Libr. II. Cap. XXIX.

Danske Lov, i hvilken den ovenanførte Artikel af Jydske Lov er bleven indført, hvor Ordet Hiemfærd kaldes Bryllups Udflyning (f).

Ved Læsning i Nordens ældre historiske og andre Skrivter, som til at forstaae den i vore gamle Love herskende Archæologie er behielpelig, om ikke nødvendig, skal man ikke lettelig træffe Ordet Hiemfærd i denne her omtalte Bemerkelse, uden i den Norske Kong Oluf Tryggesons Historie. Her kalder Forfatteren det Landgods, som Kong Harald Gormsens Datter Thyre, da hun skulde givtes med den Wendiske Konge Burizlaw, fik til Medgivt, hendes heimanferd, ɔ: Hiemmenfærd (g), hvilket Ord, som jeg allerede har viist, er det samme som Hiemfærd. Dette Gods, som ellers havde tilhørt Burizlaws Datter og Knud den Stores Moder Dronning Gunhild, eftersom det laae i Wenden, skulde nu ved Givtermaal afstaaes til den Wendiske Konge. Hvad enten det nu af en Hændelse er faldet Forfatteren ind, her at tillægge Ordet heimanferd en Bemerkelse, der ellers i hans Sprog var usædvanlig, eller han med Villie har udtrykt Medgivt med et Ord, han vidste dertil brugtes i Danmark, hvorfra Prindsessen blev udstyret, skiønt Sagen paa de Tider i Sverrig, Norge og Island havde andre Navne, kan man ikke med Vished sige. Hvorom alting er, saa beviser dog dette Sted, tilligemed det af Edda tilforn anførte, at den Meening, Ordet Hemfærth haver i den Jydske Lov, er ægte, ældgammel, og ikke anlediget ved nogen Feilskrivning i eet af benævnte Lovs ældste Afskrivter, hvorfra de andre maaskee kunde nedstamme; en Mistanke, man dog med Føie pleier at giøre sig om de Ord, der paa et eeneste Sted faae en Bemerkelse, de ellers sielden eller aldrig have.

Det Ord Tilgave forekommer meget ofte i Norges ældre Love, fornemmelig i dem, der ere forfattede i det gamle Sprog, og snart allevegne, hvor der handles om Givtermaal; ligesom det og paa adskillige Steder findes i Chr. IV Norske Lov; skiønt Ordets Bemerkelse her, hverken af Lovens Kontext, eller ved de indsatte Forklaringer, som dog undertiden bruges, med Vished lader sig bestemme (h). Tilgåf (ved Bryllupskontrakter) findes og i de

(f) See Chr. V. D. L. V. B. Cap. II. §. 61.

(g) See Ol. Tryggess. Historie. ed. Skalh. II. P. Cap. XXXVI.

(h) See Chr. IV. N. L. ed. Hafn. 1610. Gifftinge- eller Arffve-B. Cap. I. VI. etc.

de gamle Svenske Love, hvor de, der have forfattet Register over de forældede og uforstaaelige Ord, lade det være uafgiort, hvad Ordet skal betyde (i). Jeg erindrer ikke at have seet det i nogen af de gamle eller nye Danske Love; hvoraf jeg slutter, at Ordet, og det dermed forbundne Begreb, enten aldrig, eller dog ikke i de Tider, hvis Lovgivning nu er os bekiendt, har været brugeligt i Danmark; men da det dog forekommer baade i de Norske og Svenske Love, og hverken hos Østersen eller Ihre findes forklaret, saa bør det vel regnes iblandt de af vore ældre Loves gamle Ord, der endnu kunne behøve nogen Oplysning. Men som man for at indsee, hvad Hiemfærd, Tilgave, og nogle andre dermed forvandte, og i Nordens ældre Love mødende Ord vil sige, maae have nogen Kundskab om vore Forfædres Giftermaals og Jaords Kontrakter, vil jeg forudsende nogle hidhørende Anmerkninger, saavidt jeg troer samme i denne Hensigt fornødne.

Ihvorvel man til at kiende det gamle Norden, virkeligen haver saa gode og rige Hielpemidler i Nordens egen Historie og Love, som andre Europæiske Nationer, Græker og Romere undtagne, neppe kan rose sig af, saa kan dog denne Kundskab ikke andet end vinde i Rigtighed og Paalidelighed, naar den sammenlignes og bestyrkes med de Efterretninger, man fra hine ældre Tider haver om Naboerne. Jeg er derfor fuldkommen af deres Meening, som troe, at naar man af Saxo og Sturlesen vil lære at kiende vore Forfædres Vedtægter og Sæder, man da giør vel i, at lægge Cæsar og Tacitus ved Siden, for at holde det, disse berette om de gamle Tydske, Galler og andre, mod det, hine Skribentere fortælle om det gamle Norden. Thi hvad de Tydske især angaaer, saa kan neppe nogen kyndig tvivle, at ligesom deres Sprog, sammenlignet med det Nordiske, tydeligen viser en fælles Oprindelse og Folkefærd med dem, der fordum boede Norden om Elven og Østersøen, saa maae og hines Skikke og Love naturligviis have havt en stor Lighed med disses, og det des større, jo høiere man stiger op i Tiden, og altsaa kommer Udvandringernes Perioder nærmere.

Nu fortæller Tacitus, at de gamle Germaner, blandt andet, havde den Skik, at naar de skulde giftes, saa "tilbragte Konen ikke sin Mand Medgivt, men denne skulde Manden selv skaffe sin Brud. Forældre og Paa-

(i) See Wästgöth. L. Gipt. B. Fl. II. Orde List. P. 111.

Paarørende vare tilstede, og besigtede Gaverne, hvortil man valgte, ikke noget Qvindestads og Galanteriesager, eller det der tiente til at pynte den unge Kone, men Hornqvæg, en bidslet Hest, Skiold, Spyd og Sværd. Mod disse Foræringer antages Bruden, som paa sin Side og selv tilfører sin Mand nogle Vaaben (k)."

Af dette Sted hos Tacitus kan sees, at Giftermaal hos de Tydske i hans Tiid haver været anseet som en Handel, hvorved Brudgommen for visse Foræringer maatte tilkiøbe sig Bruden; en Skik, som i forrige Tider var ligesaa almindelig som ældgammel.

Her i Norden var denne Skik ikke allene vedtagen, men og ved Lovene udtrykkelig befalet. Iblandt Frode den IIIdies Love anfører Saxo og denne, "at ingen maatte tage sig en Kone, uden han havde kiøbt hende (l)." Ordene hos Saxo ere tydelige; dog var det uden Tvivl overilet, om man med Cleffel deraf ville drage den Slutning, at Kong Frode var den første, der havde indført denne Skik i Norden (m). Det var jo omtrent det samme, som om man ville paastaae, at Moses var Stifter af Omskiærelsen eller Levirats-Vedtægten hos Israeliterne, fordi at begge disse Ting findes indførte i de Love, Manden har efterladt sig. Uden al Tvivl er den Skik, at kiøbe sin Hustrue, i vore Nordlige Lande meget ældre, end Kong Frode den Tredie, skiønt denne Konge først ved Lovene har paabudet den. De kiøbende Giftermaal have fra de allerældste Tider været i Brug, ikke allene hos Græker og Romere, hvis matrimonia per cöemtionem ere velbekiendte, men og hos andre Europæiske Folk, Franker, Saxer, Gother og andre (n). Den hellige

(k) See Tac. De Mor. Germ. Ordene ere disse: (Cap. 18.) *Dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert. Intersunt parentes et propinqvi, ac munera probant. munera non ad delicias muliebres qvæsita, nec qvibus nova nupta comatur; sed boves, et frenatum eqvum, et scutum, cum framea gladioqve. In haec munera uxor accipitur, atqve invicem ipsa armorum aliqvid viro affert.*

(l) See Saxonis Gramm. Hist. Dan. Libr. V. *Neqvis uxorem nisi emtitiam duceret, præcepit.*

(m) See Cleffel. Antiqvitt. German. Cap. I. §. 6.

(n) Dette haver St. Joh. Stephanius tilstrækkelig beviist, in Notis ad Sax. Pag. 122. ed. Sor. 1644.

hellige Historie viser, at den er Asiatisk, og formodentlig ældre end Nordens Beboelse, hvilket kan sluttes af Davids, og især af Jacobs Exempel (o). Hvad rimeligere da, end at de gamle Nordboer fra umindelige Tider have havt den samme Vedtægt, som deres Naboer og andre. Grunden til denne Skik ligger ellers i det næsten uindskrænkede Herredømme, som hine ældre Tider gave Forældrene, især Faderen, over deres Børn; disse vare hans Eiendom, og han allene havde Ret til at afhænde dem til andre. Naar altsaa en Fader givtede sin Datter, overdrog han sin Eiendomsret til hendes Mand; hvad Under da, at der skulde noget for noget, efter det gamle do ut des. Som et Beviis paa, at den faderlige Ret og Magt over Børnene hos Nordens gamle Beboere ellers var ligesaa stor, som i det ældre Rom, kan blandt andet anføres, at ligesom de Romerske Fædre kunde endog oftere end eengang sælge deres Børn til Trældom (p), saa var det og de Nordiske tilladt, at betale deres Gield med deres Børns solgte Frihed, dog kun til en vis Sum, for at Børnene ei skulle blive Kreditors bestandige Eiendom. Vel vare disse Gieldbundnes Vilkaar ikke fuldkommen saa haarde, som andre kiøbte eller opdragne Trælles, da Kreditors Ret meere angik deres Arbeide end Personer; dog kunde en liden Mislighed snart forandre en Gieldbunden (*obæratus* eller *nexus*) til en fast Træl (q). Man maae og forundre sig over, at disse Nordens Love have vedvaret, ikke allene igiennem Hedenskabet, men endog under Christendommens Begyndelse.

At Kong Frode ellers ved Love stadfæstede de kiøbte Givtermaal, kan visse Misbrug have givet Anledning til. Hvo veed ikke at den Krigsaand, som i hans Tiid besielede Norden, at de idelige Vikingsfærder eller Fribytter-toge giorde Qvinderan gængse; og da de med Vold fra deres Forældre bortførte Fruentimmer efter den da gieldende Folkeret bleve Ransmandens Livegne, og gierne hans Fridler, saa kunde ingen Lov bedre indføre og befæste den almindelige Orden i Ægteskab, end denne Frodiske, hvorved alle Givtermaal, som skeete uden eller imod Forældrenes Villie, bleve giorte til intet og forbudne. Hvad

(o) Vid. Genes. Cap. XXIX. v. 20. og 27. 1. Samuel. Cap. XVIII. v. 25. og 27.

(p) Joh. Gotl. Heineccii Antiqvitt. Rom. Libr. II. Tit. I. §. 18.

(q) J Hag. Adelst. G. T. L. Leysings Lög. Cap. 15. handles udførlig om saadanne Gieldbundne, som Loven kalder skuldamenn.

Hvad enten man nu vil ansee Kong Frode som en Opfinder af Sagen, eller, hvilket jeg snarere vil troe, som den, der ved offentlige Love først har paabudet den Skik, at alle Hustruer skulde kiøbes, saa er det vist, at de følgende Lovgivere udi de 3 Nordiske Riger, hvis Love endnu ere tilovers, fra Hagen Adelstein til Kong Waldemar den Iste, have saaledes indskærpet den, at intet Givtermaal kunde ansees for lovligt, ingen Kone være Ægtehustrue eller Adelkone, Børnene ikke gaae i Arv efter deres Forældre, med mindre det med Vidner i de ældre, og med skrevne Fæstekontrakter i de yngre Tider, kunde gotgiøres, at Manden havde kiøbt sin Kone af hendes Fader eller Givtingsmand. Denne Kiøbekontrakt eller Fæstnings-Forord blev opsat den Tiid Bruden blev forlovet, hvilken Trolovelse kaldtes festar, og den dertil forsamlede Slægt fästningastemna (r).[1] Men ved Bryllupet blev Kontrakten fuldført, hvorover og denne Høitidelighed blev kaldet Brudkiøb, der siden er blevet til Bryllup. Man finder og Steder i Historien og Lovene, hvor Givtekontrakten selv kaldes Kiøb og Kiøbekontrakt (kaup og kaupmále) (s). I denne Kontrakt var Brudens Fader, eller hendes lovlige Givtingsmand paa den eene, og Brudgommen selv paa den anden Side de egentlige Kontrahenter, og ved disses Fordrag skulde det afgiøres, hvor meget Brudgommen skulde give for sin Bruud, hvilket ved Lovene ikke var fastsat, men beroede paa Partiets Vigtighed og Vedkommendes Formue. Dette skulde betales til Brudens Fader, eller den, der efter Loven raadte for hendes Givtermaal; men dog ansaaes det som noget, der egentlig tilhørte Bruden, og synes at være regnet til hendes Medgivt, eller, maaskee rettere, til hendes peculium, da Lovens Hensigt øiensynlig var, deels at forebygge alle Givtermaal mod Forældres og Venners Villie, deels at lette Forældrene de Bekostninger, som paa deres Døttres Udstyr maatte giøres. Denne Betaling bliver da i Nordens ældste Love og Historier kaldet mundur eller Mund; men i de sildigere fik den Navn af fästningafå (t) eller Fæstensgave, hvilket sidste Ord i denne

C 2 Mec-

(r) See Ostgöth-Lagh. Gipt. B. Fl. XI. Confer. Sudermanna L. Gipt. B. Fl. V. og Hag. Adelst. G. T. L. Kvennagipt. Cap. I.

(s) See den Norske Biarköe-Ret. Cap. 54.

(t) See Uplandz-Lagh, Årfda B. Fl. I. Wästmanna-Lagh, Årfda B. Fl. II. og IV. Confer. Wästgöth. L. Gipt. B. Fl. II. Helsinglagh, Årfda B. Fl. I.

Meening endog findes i Chr. V Danske Lov (u); hvoraf altsaa tillige kan sees, hvor længe denne Skik eller dens Levninger have vedvaret i Norden.

Her have vi da det Ord Mund i sin ældste og egentlige Bemerkelse, hvor det betyder det samme, som Taciti *dos uxori a marito oblata*, og Saxonis *pretium uxoris*, eller *matrimonii emtitii*; et Ord, hvis Brug og Begreb i Nordens gamle Love og Historier er ligesaa almindeligt og brugbart, som det nu er ubekiendt. I de gamle Norske Love forekomme de Talemaader: kona mundi keypt, ɔ: Kone kiøbt med Mund (v), at kaupa konu mundi, eller gefa mund vid konu, ɔ: betale Mund for sin Kone (x), snart allevegne, hvor der handles om Giftermaal. I Wåstgötha-Laghen, som i Ælde og Ægthed udmerker sig blandt Sverrigs gamle Love, findes: at gipta dotur sinä medh mund; at fa konu medh mund; at ganga fran kono sinni mundgiptri (y). Hvor Mund, og kona mundgipt øiensynlig er det samme, som mundur og kona mundi keypt i hine Norske Love. I de øvrige Svenske Love har jeg ikke fundet disse Ord, men vel andre dermed beslægtede, Omynd, Widhermund etc.; hvorom meere siden.

I de Skaanske Love bliver en Ægtehustrue, hvis Børn maae tage Arv efter Forældrene, kaldet gift og gullfäst (z); gullfäste qvæner, for Ægtehustruer, findes og i den Helsingborgiske Birkeret; hvorved sal. Conferentsraad Ancher retteligen har anmerket, at saadan en Qvinde blev kaldet Guldfæstet, fordi de Gamle brugte at give kostbare Ting til Fæstensgave (a). Man ville og uden Tvivl meget feile, om man paastod, at Taciti Ord burde tages i saa streng en Forstand, at de gamle Germaners Mund eller Fæstensgave aldrig har bestaaet uden i Kreaturer og Vaaben. Jeg kan ikke negte, at Beskrivelsen hos Tacitus forekommer mig noget Romantisk og Riddermæssig; thi hvad skulde dog Konen med en Hest, Skiold, Spyd ꝛc. Men har

(u) See Chr. V. D. L. V. B. Cap. II. §. 25.
(v) See Hag. Adelst. G. T. L. Christindoms-B. Cap. XXIV. og Erfda B. Cap. I, og Cap. XIX.
(x) G. T. L. Kvennagipt. Cap. I.
(y) See Wästgöth. Lagh. Årfda B. Fl. VIII.
(z) See Skaanske Lagh. L. III. Cap. 17.
(a) R. Anchers Danske Lovhistorie, II. D. Pag. 370.

har det endelig forholdt sig saa hos de gamle Germaner, saa er det dog vist, at man her i Norden pleiede at betale Konens Mund med andre Ting, især Kostbarheder af Guld, Sølv, Slaver (b), ja endog faste Eiendomme (c). I de andre gamle Danske Love kaldes en Ægtehustrue Laggiven Kone, og ellers i Almindelighed Adelkone (d).

Mig kan det omtrent være lige meget, hvad Oprindelse man behager at give Ordet Mund eller mundur; hvorfore jeg heller ikke desangaaende vil indlade mig i nogen vidtløftig eller trættende Undersøgelse. Skal jeg dog sige mine Tanker, troer jeg det Nordiske mundur, taget for Fæstensgave, som Brudgommen maatte give sin Brund eller hendes Givtingsmand, er i Grunden ikke andet end det Latinske *mundus*, forudsat, at denne Gave har dog nærmest hensigtet til Brudens Udflyning til Bryllupet, hvilket Sagens Natur og synes at medføre. Er Krigsmandens Hædersdragt, Mundur, Mundering, beslægtet med det Latinske *mundus*, hvorfor ikke det Nordiske mundur, da begge Sprogene have saa mange Ord, der vidne om fælles Oprindelse, uden at man derfor behøver at sige, at det eene har laant dem af det andet; f. Ex. Hoved, Horn, Fisk, Næse, Vind, at have, giore, ɔ: *caput*, *cornu*, *piscis*, *nasus*, *ventus*, *habere*, *gerere*, og utallige fleere. Hos en Deel fremmede Skribentere fra Middelalderen finder man og Ordet Mund; men her betyder det næsten altid Forsvar eller Værgemaal (*præsidium*, *tutela*), hvilken Bemerkelse kiendelig er yngre og opkommen af den første, som siden skal vises. Efter en særskilt gammel Mundart, som forandrede nn eller nd til d eller th, f. Ex. Mud for Mund, (*os*); fider for finder, (*invenio*); vider for vinder, (*vinco*); breder for brænder, (*πρήθω*, *incendo*);

(b) I den smukke Eddiske Sang, kaldet Atlamál in Grönlenzco Str. XCIII. bebreider Kong Atli (Attila) sin Dronning Gudrun, da han havde faaet sit Banesaar, at han havde givet hende til Mund en Mængde Guldringe, 30 Trælle, 7 duelige Trælinder, og desuden meget Sølv.

(c) See Sn. Sturlesens Norske Kongers Historie, I. T. P. 20. ed. Hafn., hvor Visbur fortælles at have givet sin Dronning til Mund 3 store Gaarde og et Guld-Halssmykke.

(d) See K. Waldemar I. Siell. Lov. Libr. II. Cap. XLV, hvor en Ægtehustrue nævnes laghgiuæn frughæ. Confer. K. Anchers Danske Lovhist. I. D. P. 399. og Jydske Lov. Libr. I. Cap. 27.

cendo); synes Ordet Mund paa sine Steder fordum at være udtalt Mud eller Muth; hvilket man kan slutte af Angelsaxernes og Longobardernes med, mead, methium, da disse Ords Bemerkelse, *dona sponsalitia*, viser, at de ikke ere andet end det Nordiske Mund eller Mud, uagtet Vokalens Forandring, som i etymologiske Undersøgelser ikke bør foraarsage nogen Betænkelighed (e).

Jeg har tilforn erindret, at de gamle Love i Almindelighed ikke bestemme, hvor stort Mund en Mand burde give med sin Kone, da saadant allene kom an paa Vedkommendes Vilkaar og Afstale; men som Mundet skulde gives af alle, endog de fattigste, saa finder man og, at de gamle Norske Love have fastsat, hvor meget saadanne Folk skulde give, neml. XII. Øre, hvilket Loven kalder öreigur mundur ɔ: en fattig Mands Mund (f). Af samme Lov kan og sees, at om en Træl fik en Trælinde, maatte han give hende Mund, hvoraf hun efter hans Død skulde have hendes Ophold (g). Efter Ostgötha-Laghen var IX. Øre en frels Kones Lagha-Omynd (h). Vel er Omynd i de Svenske Love just ikke det samme som Mund i de Norske; men paa dette Sted kommer det ud paa eet, da her tales om en Kone, med hvilken ingen Omynd eller Hemfylgd var giort, og altsaa ikke kunde faae uden hendes lovlige Mund eller Fæstningsgave, hvilken hun og Arvinger aldrig kunde miste.

Af de ovenanførte Steder hos Tacitus og Saxo, som bevise, at de gamle Germaner og Nordbyggere skulde kiøbe deres Koner, kunne man ellers falde paa at tænke, at Tydskland og Norden fordum ikke have vidst af nogen egentlig saa kaldet Hiemgivt at sige, men at alle matrimonia, saasom emtitia, ogsaa vare indotata, og følgeligen alle Koner gratuitæ, eller, som de i de gamle Svenske Love kaldes snöde (i). Vel vil jeg til hine ærværdige Tiders Roes gierne troe, at de Tydske i Taciti Tiid, saavelsom vore Forfædre

(e) Vid. Gul. Somneri Vocabul. Anglo-Sax. og Du Cange Gloſſar. Med. et Infim. Latinit.

(f) See Hag. Adelſt. G. T. L. Kvennagipt. Cap. I. og Erfda B. Cap. II.

(g) H. A. Gule-T. L. Leyſings-B. Cap. 8.

(h) Oſtgöth. L. Gipt. B. Fl. II.

(i) See Sudermanna-L. Gipt. B. Fl. V. og Wäſtmanna-L. Årfda-B. Fl. XXIII.

fædre her i Norden, vare mindre bekymrede for at faae en stor Medgivt, og en riig Brund, end deres Efterkommere siden ere blevne, og at man paa de Tider meer lignede Forfædrenes, de ædle Scythers, Tænkemaade, om hvilke Horatius beretter: Dos est magna parentium Virtus, et metuens alterius viri Certo foedere castitas (k). At de Gamle, uden at bryde dem om Medgivt, undertiden have taget deres Koner omsonst, kan og sluttes, deels af de anførte Steder i Lovene, som melde om snöde Givtermaal, eller om Frelse-Koner, med hvilke ingen Omynd var giort, deels deraf, at Lovene tillode Manden i saa Fald selv at give hans Kone Hiemgivt (l). Men at Medgivt fordum i Norden og Tydskland har været aldeles ubrugelig, er noget, som vist ikke følger af Taciti eller Saxonis Beretning; ligesom det og ganske modsiges af den Kundskab, Lovene og Historien have levnet os om Forfædrenes Sæder. Thi hvad Tacitus angaaer, saa siger han jo udtrykkelig, at Konen paa sin Side tilbragte sin Mand nogle Vaaben, hvilket altsaa var hendes Medgivt; og naar Saxo beretter, at Mændene skulde kiøbe deres Koner, saa negter han derfor ikke, at de sidste jo kunde udstyres af deres Forældre og Venner. Sagen kan desuden, i det mindste hvad det gamle Norden angaaer, saa meget mindre være nogen Tvivlsmaal underkastet, som alle gamle Danske, Svenske og Norske Love udførligen melde om den Hiemgivt, Konerne fik fra deres Forældre, hvilken Medgivt hos de Gamle snart kaldes Hiemfærd, snart hemfylgd, hiemfölge, heimanfylgia og heimanmundur.

Man vil maaskee ikke troe mig, naar jeg siger, at det sidste Ord endnu er tilovers i det Omynd, som saa ofte forekommer i de Svenske Love. Imidlertid vil man dog nok forgieves søge en anden Oprindelse til Omynd, end i heimanmund, hvor Diphtongen ei er bleven forvandlet til o, som ei er usædvanligt; ikke at tale om, at det Nordiske heima i det Engelske hedder home. Heller ikke maae man støde sig over, at det første h er udeladt, endog foran ved en Vokal, ligesom i asätär for hásetar (m). Men om det amund, der

(k) Horatii Carm. Libr. III. Od. 24.

(l) See Chr. IV. Norske Lov. Gifft. B. Cap. XIV.

(m) Wästmanna-L. Manhelg. B. Fl. LXV. Confer. Uplandz-Lagh. Kununx B. Fl. X. hvor Ordet skrives assäta.

der forekommer i de Longobardiske Love, er i Grunden det samme Ord, som det Svenske Omynd, bliver et andet Spørgsmaal, hvilket Stedets Sammenhæng og Meening synes at tillade, skiønt Vossius og Du Cange forklare det anderledes (n). Det Ord Heimanmund eller Omynd bliver ellers hos de Gamle omvexlet med andre Navne, nemlig Meyarmund og Qvanarmund (o). Forskiellen imellem Heimanmund og Mund bestod da derudi, at det første Ord betydede alt, hvad Bruden fik til Hiemgivt fra sine Forældre eller Venner; men Mund var allene hendes Fæstensgave, hvilken hun fik af sin Mand, og som dog siden synes at være regnet til hendes Heimanmund, naar samme efter hendes Mands Død af Stervboet skulle udtages; med mindre man vil paastaae, at Konens Mund altid var noget, hun allene var egenraadig over, og hvis Brug og Nytte hun ikke behøvede at deele med sin Mand; hvilken Sags Afgiørelse jeg vil overlade til de Lovkyndige.

Med Konen gik hendes Heimanmund eller Omynd over til Manden, som da blev hendes Formynder eller Værge. Dette har givet Anledning til den anden og seenere Bemerkelse, som Ordet Mund har faaet, da det betyder Værgemaal (*præsidium*, *tutela*). Denne Bemerkelse forekommer meest hos fremmede Skribentere (p); skiønt *mundium* og hos disse undertiden betegner det, en Kone faaer i Arv af og efter sin Fader (q), hvilket er Ordets egentlige og oprindelige Betydning. Med dette *mundium* eller Mund ere endeel Ord af Nordisk Oprindelse beslægtede, for Ex. *mundiburdus*, *mundman*, *mundvaldus*, og fleere (r); ligesom Ordet og i de Nordiske Love og Sprog har et vidtløftigt Forvandtskab; thi deraf kommer Mynding, at mynda en fôns lot, mynda eptir konu, at mynda meyarfe; saa og barnsmynd og Myndling, egentlig det Barn, hvis Moders Mund

ɔ: Mø-

(n) Vid. Du Cange Gloffar. Man. Med et Infim. Latinit. voc. *Amund.* et Gerh. Joh. Voffium, De Vitiis Serm. Libr. II. Cap. XII. voc. *Mundium.*

(o) See Ihres Gloff. Svio-Goth. ad voc. *Mund.*

(p) See Du Cange Gloffar. Man. ad Scriptores Med. et Infim. Latinit. Voc. *Mundium.* Confer Gerh. Joh. Voffii Libr. cit. ad Voc. *Mundium.*

(q) Vid. Leg. Longob. Lib. 2. tit. 14. §. 8. 9. 15. tit. 35. §. 5. Confer. Tit. XIV. leg. XV.

(r) Disse og fleere Ord af samme Herkomst kan eftersees hos Vossius og Du Cange i ovenanførte Bøger.

ɔ: Medrenearv er endnu under en andens Værgemaal; umyndig, som ikke kan værge for sig selv. Efter de gamle Nordiske Love var Konen sin Mands Myndling, ɔ: *erat in mundio mariti*, som det hedder i de Longobardiske Love (s); hvilket ikke vil sige andet, end at Manden var sin Kones Formynder, som den, der skulle raade for hendes Mund.

Det er af det foregaaende meer end tydeligt, at Hiemfærd fra de ældste Tider har været brugelig her i Norden; ligesom jeg og tilforn har erindret, at Pigens lovlige Givtingsmand, som naturligviis var hendes Fader, og om han ei var til, da hendes næste Fædrenes Frænde, skulle i Overværelse af den til den Ende forsamlede fælles Slægt, som i de Svenske Love kaldes fästningastemna, tilkiendegive og tilsige Fæstemanden eller Brudgommen, hvad Hiemgivt hans Datter eller Frænke skulde have: derimod var det Fæstemandens Sag, paa sin Side at afgiøre med Pigens Givtingsmand, hvad Tilgave og Morgengave Bruden af ham selv blev lovet og tilstaaet; til denne lovlige Forhandling (*pactio sponsalitia*) skulde Giesterne være Vidner. I de Svenske Love hedder det at skilia firi gipt, men i Chr. IV. Norske Lov kaldes det Förord i Qvinde-giffting (t); Faderen sagdes og at fæste sin Datter med den eller den Hiemgivt, og Brudgommen at fæste sin Kone med den eller den Tilgivt og Morgengave; hvorfor og den sidste faaer Navn af Fæstemand, men Bruden kaldes Fæstemøe eller Fæsteqvinde (u). Alt dette beskrives vel nøiere i de Norske og Svenske Love, end i de Danske; dog have vi de fleste af disse Konstord endnu tilovers i Lovene og Sproget, til Beviis paa, at Danmark ogsaa har havt disse Skikke tilfælles med det øvrige Norden.

Det som Romerne kaldte *dicere dotem foeminæ*, hedder i de Norske Love, at sige hvad Penninge Bruden skulle have, eller hvad der blev lovet og talt om Hiemgivt (v). I de Svenske Love kaldes det at nämna fylghd kunu,

(s) Stederne af de Longobardiske og andre gamle Love ere anførte af Vossius og Du Cange, ad Voc. *Mundium.*

(t) See Chr. IV. Norske Lov. Gifft. B. Cap. I. og III. Confer. Wäftgöth. L. Gipt. B. Fl. II. og III.

(u) See Hag. Adelft. G. T. L. Gipt. B. Cap. I. og Mannhelg. B. Cap. LI. Confer. Chr. IV. Norske Lov, Gifft. B. Cap. V.

(v) See Chr. IV. Norske Lov, Gifft. B. Cap. I.

kunu, og at mäla kunum Omynd (x); ligesom den hemfölgd, som Konen saaledes blev lovet og tilsagt, kaldes mält a fästningastämnu ok giwit a giptarkwälde (y). Paa et andet Sted hedder det, at fadher ok modher mälär hemfölgd medh sun eller dottur (z). En Kones fastsatte Hiemgivt, som af hendes Fader eller Givtingsmand saaledes blev tilsagt og given, under de Vilkaar, at naar Ægteskab ved Død eller frivillig Skilsmisse (hwat them skil häl eller hugär) (a), dog uden Livsarvinger, blev ophævet, skulde Hiemgivten ubeskaaren gives tilbage til Konen eller Arvinger, bliver i det Nordiske Lovsprog kaldet Konens Mále. Det Slags Forord ved Givtermaal, som her i Norden synes at være meget ældre, end de siden vedtagne Fællags-Kontrakter, blev kaldet Festa-Máldage, og en Kone, der saaledes blev givt, heed Mála-kona. Heraf kan man da forstaae og forklare de Talemaader, som forekomme i de gamle Norske og Svenske Love, for Ex. kona mundi keypt oc máldaga (b), at gipta dotur medh mund ok mälä, og at fa konu medh mund ok medh mäli (c).

At fremmede Skribentere vil henlede *mundium puellæ*, saavelsom andre dermed beslægtede Ord, Formynder, Myndig ꝛc., af Mund, *os*, eller af mundan, *loqvi* (d), er ikke saa sært; men at Stiernhielm og Ihre ogsaa hælde til den Forklaring over Mund og Mäla i de anførte Talemaader, saaledes at derved skulle per pleonasmum forstaaes *os* et *loqvela*, synes mindre at kunne rimes med disse berømte Mænds ellers umiskiendelige Indsigter i Nordens ældre Lovsprog (e). Paa det benævnte Sted af Gulctings-Loven vil Hr. Paus have det Ord mund forklaret ved Konens Livgeding, som ellers kaldes Tilgift

(x) See Ostgöth. L. Gipt. B. Fl. I. og IV.

(y) Ostgöth. Lagh. Gipt B. Fl. XI.

(z) See Sudermanna-Lagh. Gipt. B. Fl. V.

(a) Saaledes udtrykkes det i Wästgöth. L. Gipt. B. Fl. V.

(b) Hag. Adelst. G. T. L. Christendoms Ret. Cap. 24. og Ægtesk. B. Cap. 1. Erfda B. Cap. 1. og 2.

(c) See Wästgöth. Lagh. Årfda B. Fl. VIII.

(d) Vid. Gerh. Joh. Vossius De Vitiis Serm. ad Vocem *Mundium*.

(e) Vid. Ihres Gloss. Svio-Goth. ad Voc. *Mund*. Confer. Stiernhielm i Orde-Listen over Wästgöth. Lagh. ad Voc. *Mund*.

gift (f). Skal Lifgeding her være det samme som *peculium uxoris*, og det kan beviises, at de Gamles Mund ikke blev regnet til Konens heimanmund eller Omynd, har jeg intet imod, at Mund kan kaldes Lifgeding. Men at Mund var forskiellig fra Tilgivten, kan blandt andet deraf sluttes, at Mund skulde af Fæstemanden betales strax, og til Givtingsmanden; derimod blev Tilgaven indestaaende hos Manden, til Konens Mále og Hiemgivt, ved hendes Dødsfald eller Skilsmisse, af hans Boe skulde udredes. Desuden gier Hr. Paus Mund og Mynding til eet og det samme, som dog neppe er rigtigt (g). Men denne Mand regner det heller ikke saa nøie. Følgende Ord staae paa et andet Sted udi sidstbenævnte Guletings-Lov: nú er þar ómaga eyrir í gardi, oc máli kono. Þá er vel ef þeim vinnz báþom fe; enn ef eigi vinnz, þá skal hon þarnasc gagngialdz oc giafar (h). Dette oversættes saaledes: "Nu findes der Umyndiges Gods udi den Stærbod, og Maale-Kone; da er det vel, om Godset rækker til for dem begge; rækker det ikke til, da skal hun miste hendes Tilgivt og Gaver." Ved denne Oversættelse kunne erindres: 1) Texten siger, at Konens Mále, ikke Konen selv, staaer inde i Stervboet; 2) ved Male-Kone forstaaer Hr. Paus ellers den Kone, som haver sin visse Sum i Boet, og tager ikke Arv efter sin Mand, saasom hun ikke haver lagt sit Gods i Fællig med ham, hvilken tilsatte Ordforklaring er saa vidt rigtig, ligesom og 3) Gagngiald betyder Tilgivt; men 4) ved Gave (ikke Gaver) forstaaer Loven uden Tvivl her paa dette Sted Konens Morgengave.

Eftersom Ordet Mále i den anførte Meening virkelig er sieldent og uforstaaeligt, saa kan det undskyldes, at det hos Østersen ikke findes forklaret; skiønt Mále-Jord, som deraf er sammensat, dog rigtigen forekommer i Chr. IV. Norske Lov (i). Ligesom det og er upaatvivleligt, at Loven der ved Mále-Jord vil have forstaaet Romernes saa kaldte *fundi dotales*, det er de Jorde, Manden havde faaet i Hiemgivt med sin Kone; thi Hiemgave og

 Mále-

(f) Hag. Adelst. G. T. L. Ægtesk. B. Cap. 4. ved H. Paus.

(g) Udi samme Artikel af Guletings-Loven.

(h) See Erfda-B. Cap. 2.

(i) See Odels-Balcken. Cap. X. Confer. Hag. Adelst. G. T. L. Odals-brigdi. Cap. 19. 22. og K. Magni Lagabæters G. T. L. Odels-B. Cap. XV.

Mále ere i Grunden eenstydige Ord, ihvorvel det sidste tillige har nærmere Hensigt til Hiemgavens bestemte Størrelse, som og til en vis betinget Tiid, nemlig ved Dødsfald og lovlig Skilsmisse, da Hiemgivten igien skulde udbetales. Saadanne Male-Jorder havde Manden uden sin Kones udtrykkelige og vidnesfaste Tilladelse ikke Lov til at sælge (k), skiønt han til andre, ogsaa hendes Hiemgivt tilhørende Tings Afhændelse ikke behøvede hendes Samtykke (l); saa det angaaende disse Mále-Jorder, ligesom om Romernes *prædia rustica*, kunde tvistes, enten de vare *res mancipi*, eller *nec mancipi* (m).

Det er imidlertiid af det foregaaende klart, at det som i de Svenske Love kaldes at givte sin Datter med Mäla, er det selvsamme, som udi Chr. IV. Norske Lov hedder, at givte sin Datter med Hiemgaffve (n); eftersom sidstbemeldte Lov giør udtrykkelig Forskiel imellem Hiemgave og Fællag, hvilken væsentlige Forskiel imellem Male-Kontrakter og Fællags-Kontrakter bestod deri, at en Male-Kone i sin Mands Stervboe ikke kunde paastaae uden hendes indførte og fastsatte Hiemgave, og den betingede Tilgivt; men i Fællags-Kontrakter kunde Konen og hendes Arvinger fordre den belovede Andeel af fælles Boe, hvad enten det var Halvparten eller den Trediedeel; ved hvilken betingede Andeel dog gierne havdes Hensigt til den Medgivt, stor eller liden, som Konen havde indbragt i sin Mands Boe.

Af det tredie Kapitel i Arve-Balken skulle man ellers slutte, at Fælligs-Kontrakter i de ældre Tider have været kun eet Slags, og alle hørt til det i de gamle Norske og Svenske Love saa bekiendte, og ved Nordens seenere Lovgivning stadfæstede Hælnings-Fællag, hvorved Mand og Kone lagde deres Pending til Jæffnit, og Konen altsaa naturligviis efter hendes Mands Død skulde beholde den halve Boe. Men, uden at ville falde vore Jurister ind i deres Forretning, troer jeg man bør antage, at vore Forfædre have havt meer end eet Slags Fællag, og at Hælnings-Fællag, skiønt ogsaa brugeligt, dog hverken har været det ældste eller almindeligste. Dette meener jeg tydelig

(k) Vid. Chr. IV. Norske Lov, Odels-B. Cap. VIII.

(l) Vid. Chr. IV. Norske Lov, Gifft. B. Cap. III.

(m) Vid. Heineccii Antiqvitt. Rom. Libr. II. Tit. I. §. XVIII.

(n) Vid. Chr. IV. Norske Lov, Gifft. B. C. III.

tydelig kan erfares af begge Guletings-Lovene, saavel de gamle, der tillægges Kong Hagen Adelstein, som de nye, af Kong Magnus forbedrede. I de gamle udtrykker Lovgiveren sig blandt andet saaledes: Hvervetna þess, er hiún tvau leggia felag sitt saman, þá skolo þau lysa því í fiölda manna. Nú ero þau saman XX. Vetur, eda XX. vetrom lengur, þá leggia laug felag þeirra saman, ef eigi var fyrr lagt: þá á hon þridiung í fe, enn hann tva luti (o). Efter Hr. Paus: "Hvorsomhelst tvende Ægtefolk lægge deres Gods sammen i Fællig, da skulde de lyse det udi Mænds Forsamling. Nu ere Ægtefolk tilsammen 20 Vintre, eller længer, da maae de dog lægge deres Gods sammen (efter Texten: Da lægger Loven selv deres Fællig sammen), om det ikke var lagt tilforn: og da eier hun tredie Deelen af Godset, og han de to Parter." Her var altsaa ingen Hælnings-Fællag. I Almindelighed synes Fællaget at have været indrettet efter begges Formue, da Loven i samme Kapitel befaler, at Fællig imellem Ægtefolk skal lægges, eftersom enhvers Gods beløber til. I Kong Magni Lagabæters Love bestemmes Sagen temmelig nøie; hvor det efter Hr. Pauses Oversættelse hedder: "Ingen Hustrue maae nægte sin Bonde Fællig. End maae de paa denne Maade lægge Fællig sammen, at de lægge til Fællig alt det de eie og eiendes vorder ved Arv eller i andre Maader. — End om nogen af dem døer, — da skal den Ægtefælle, som meest lagde til Fællig, meest optage, eller og dens Arvinger. Siden skiftes Boet i tvende Parter, endskiønt det er blevet formindsket. Men er det blevet foreget, da skal Manden eller hans Arving tage de to Dele af det, som er avlet, og Qvinden den tredie. De behøve ikke at spørge nogen Mand om dette Fællig; men om de lægge Fællig paa anden Maade, da skal det ikke holdes, endskiønt Arvingerne enten ikke kunne, eller ikke ville rykke det, thi Loven rykker selv det Fællig. Nu er der ikke lagt Fællig imellem Ægtefolk, da skal Konen hiemmelt beholde den Tilgave, hende var given, og Vidner vide, at der blev lyst paa hendes Bryllupsdag, om hun overlever hendes Mand (p)."

Naar man hermed sammenligner, hvad som i de ældre Svenske Love angaaende Giftermaal findes anordnet, saa erfarer man, at alt det vilkaarlige

 ved

(o) See Hag. Adelst. G. T. L. Kvenna giftir. Cap. 3.

(p) See K. Magni Lagabæt. G. T. L. Arve B. Cap. III.

ved Fælligs- og Male-Kontrakter, er her bragt til den uforanderlige Regel: at Konen efter sin Mands Død, forunden sin Omynd eller hemfylgd, samt Morgengave, Mattol-Kiöp og Forningár, skulde arve den tredie Deel af sin Mands Formue og Efterladenskab i Løsøre; og det enten der skulde skiftes med hendes egne Børn, eller Udarvinger (q). I den her vedtagne Fæstnings-Formular skulde Konen givtes til hedhers ok Hustru ok halfwa siäng, til lasa ok nykla ok til lagha thridhionghs (r). Men at denne Tredings-Andeel er i Sverrig, ligesom i Danmark og Norge, siden bleven forandret til Hælnings-Fællag, kan sees deraf, at det, som i Landzlaghen kaldes, at givtes til hwan thridia Pening (s), udi Gustaff Adolffs Sw. R. Stadzlagh hedder, at Konen givtes til alls halffs, wunnit ock owunnit, i Penningom ock Lööförom (t). I sig selv vare altsaa alle Givtermaal i Sverrig Måle- eller Hiemgivts-Kontrakter, eftersom Konen altiid skulde beholde sit Omynd; men forsaavidt hun ogsaa fik sin Andeel, Halvparten eller Trediedeelen, af Mandens Boe, kan de tillige ansees som Fællags-Kontrakter; hvorved dog maae anmerkes, at ingen egentlig saa kaldet Tilgave kunde ved slige Givtermaal have Sted, eftersom Konens stipulerte Andeel i Mandens Efterladenskab her erstattede det, som i Norge fik Navn af Tilgave. Naar de ældre Svenske Love altsaa melde om Tilgave, kan Ordet ikke have den samme Bemerkelse, som det har i de Norske Love; hvilket og uden Tvivl har givet Anledning til den Forlegenhed, at man i de seenere Tider ikke ret har vidst, hvad Begreb man skulde forbinde med Ordet Tilgäf, hvor det forekommer i de gamle Love, ligesom det og af Ihre er udeladt, men staaer i Registret over Wästgötha-Laghen, ikkun med den vaklende Forklaring: synes wåra Fästepenning, *arrha sponsalitia.*

Angaaende de Norske Hiemgave- eller Male-Kontrakter vil jeg end ydermeere have erindret, at disse bleve gierne forandrede til Fællags-Kontrakter, og, som det synes, almindeligst til Hælnings-Fællag, saasnart Ægteskabet blev frugtbart, og Konen bragte sin Mand Livsarvinger. Herudover

(q) Ostgöth. Lagh. Gipt. B. Fl. VII. og endnu tydeligere Fl. XV.

(r) See Wästmanna Lagh. Årfda B. Fl. X.

(s) See K. Carl IX. Swerikes Landzlagh. Gifftom. B. Cap. V.

(t) See K. Gustaff Adolffs Stadzlagh, Gifftom. B. Cap. V.

udover hedder det i Chr. IV. Norske Lov, at ingen Qvinde bör at lómme (en slem Trykfeil, i Stedet for at sónne (u), eller som det i Jydske Lov rettere skrives, at syniæ (v)) sin husbond Fællag, naar han vil legge deris Pending til Jæffnit (x). Det samme staaer og i begge Guletings-Lovene; og i de ældre med det udtrykkelige Tillæg om Børnene. Ordene ere disse: eigi á kona at synia bóanda sínom felax. Nú færr madur meyiar: eigi mego þau leggia felag sin í millom, nema þeir menn iátti, er til arfs þeirra standi. Enn ef þau ala börn til arfs sins, þá mego þau leggia felag sin í millom, slíct sem þau vilia (y). ɔ: efter Hr. Pauses Oversættelse: "Konen maae ikke nægte sin Mand Fællig. Nu faaer nogen Møe, da maae de ikke lægge Fællig imellem sig, med mindre de tilstæde det, som ere deres nærmeste Arvinger. Men om de avle Børn sammen (efter Texten: til deres Arv ɔ: som skulle arve dem), da maae de lægge Fællig, ligesom de ville." Nemlig som de selv kunde eenes om, og meest kom overeens med begges Formue. Thi at Loven paa dette Sted især sigter til Hælnings-Fællag, hvor sligt uden vedkommendes altfor store Fornærmelse kunne skee, sees tydelig af det, Loven i samme Kapitel anordner om Fællig med en Enke, som skulle lægges at fiármagni ɔ: "efter begges Formue; lægges Jord med Jord, og Øre mod Øre."

Som et historisk og oplysende Beviis paa, at Hiemgivts-Kontrakter, saasnart Børn avledes, pleiede at forandres til Hælnings-Fællag, kan, blandt saa mange andre, anføres et Exempel af den troeværdige og smukke Islandske Historie Niála, hvis Udgave og Oplag nu tilhører Hr. Kammerherre Suhm. Da en vis Marder Gygia skulde givte sin eeneste Datter med en Nordmand ved Navn Rut, og man havde sagt, hvormeget Gods Rut til hans Givtermaal var blevet tillagt, svarede Marder, som Brudens Fader og Givtingsmand: hon skal hafa LX. hundrada, ok skal aukaz þridiúngi í þínum gardi; en ef þit egit erfíngia, þá skal helmíngar-felag med ykkur. ɔ: "hun skal have 60 Hundrede, som i din Gaard skal

(u) See Chr. IV. Norske Lov, Udfare-B. Cap. I.

(v) See Jydske Lov, Libr. III. 43.

(x) Chr. IV. Norske Lov, Giftr. B. Cap. III.

(y) See Hag. Adelst. G. T. L. Kvenna-giftir. Cap. 3.

skal foreges om en Trediedeel. Men faaer I Arvinger, da skal der være Hælnings-Fællag imellem eder (z)." Stedet i Niála er saa meget meere merkværdigt, som Brudens Fader var een af Landets lovkyndigste Mænd, og Kontrakten blev opsat i en Tiid, da Indbyggerne nøie rettede sig efter de Norske Love, saadanne som de af Kong Hagen Adelstein vare forbedrede, eftersom dette indfaldt under denne berømte Konges nærmeste Eftermands, Kong Harald Graafelds Regiering.

Men førend jeg slipper Ordet Mále, kan jeg ikke undlade her at anmerke, at det i de gamle Love og Skrivter forekommer i meer end een Betydning; thi foruden det Begreb, Ordet har i Givtermaalshandel, hvorfra de Tydskes vermählen, Gemahl og Mahlschatz, *dos*, uden Tvivl har sin Oprindelse, haver det desuden tvende særskilte Bemerkelser, som dog derudi komme overeens med hinanden, og med den første, at de alle betyde en vis betinget og belovet Gehalt eller Besoldning. Saaledes bliver en vis Udgivt, som af Tienestefolk skulde ydes til Præsten, kaldet Mäla (a); ligesom og en løs Karl, der boer paa Landet uden Skat, og giver ikkun en vis mäla, eller aarlig Afgivt til Præsten, findes nævnet Mala-Karl (b). Heraf kommer og det ellers bekiendte Päſkmäla, Smörmäla, Getaſmörs mäla (c) etc. Meget rimeligt er det, at Kirkens Tienere endog hos fremmede Skribentere af den Aarsag kaldes Malman eller Mahelman (d), fordi de skulde have deres visse Mala, eller Underholdning af deres Meenigheder. Men Ordet Mále haver og i de gamle Skrivter en anden og færdeles Betydning, da det betegner den Sold eller Gage, som Regentere gave deres Krigsfolk; hvorfore Soldater eller besoldede Krigsmænd i Knytlinga Saga ogsaa kaldes Málamenn (e), hvilket Ihre derfore troer at være beslægtet med Latinernes *milites* (f). I denne Bemerkelse forekommer Ordet meget ofte hos de ældre Skri-

(z) See Niála, ed. Hafn. 1772. Cap. II.

(a) See K. Birgers Stadga, givet Helsingerne, i Stockholm, Aar 1297.

(b) I K. Albrechts Stadga, af Aar 1369.

(c) See Ihres Gloſſ. Sviogoth. ad Voc. *Mäla.*

(d) See Joh. Lydii Gloſſar. Latinobarbar. Lugd. Batav. 1613.

(e) See Knytl. S. p. 8.

(f) See Ihres Gloſſ. ad Voc. *Mäla.*

Skribentere, hvor det ikke allene betyder de Penge, Krigsmanden fik af sin egen Herre, men og ofte den Skat, som til Krigshærens Underholdning af Undersaatterne skulde betales. Hvortil det Svenske Ledhungs-mala i Helsingelaghen (g), det Angelsaxiske Male hos Somner (h), det Scotske Mail, saavelsom Malatolta ɔ: Male-Told hos Du Cange (i), rimeligviis bør henføres.

Har jeg nu i det foregaaende været saa lykkelig, at giøre mine Læsere det begribeligt, hvad de Gamle have forstaaet ved en Kones Mund, Mále og Omynd, som ogsaa faaer Navn af Hiemmegave eller Hiemfærd, vil det herefter falde mindre vanskeligt at indsee, hvad Begreb de have forbundet med Tilgave, et Ord, hvis Bemerkelse af den blotte Kontext i Norske Lov, hvor ofte det end udi samme forekommer, dog neppe lader sig bestemme, med mindre man for i Veien kan forestille sig det Særegne, hvorudi de Gamle satte Forskiellen imellem det saa kaldte Fællag og Hiemgave, eller, som jeg tilforn i Følge de gamle Love har kaldet det, imellem Male- og Fællags-Kontrakter. De Ord af Kong Magni Lagabæters Guletings Lov, som jeg tilforn har anført, hielpe her meget til at opklare Sagen; da Loven der udtrykkelig siger, at, hvor Fællag ikke var lagt imellem Ægtefolk, der skulde Konen beholde den Tilgave, hende var given, og lyst paa hendes Bryllupsdag; thi deraf kan giøres den naturlige Slutning, at hvor der var Fællag, der fik Konen ingen Tilgave, men ikkun den hende ved Fællags-Kontrakten tilsagte Andeel af Fællags-Boe. Hvoraf da videre følger, at Tilgave ikke havde Sted, uden i de saa kaldte Hiemgivts- eller Male-Kontrakter. Dette synes endog Sagens Natur at medføre; thi egentlig var Tilgaven ikke andet, end et stipuleret Tillæg til Konens Male eller Hiemgivt, hvilket, naar Misdød skeete hión imellem (k), foruden Konens Male, af Mandens Boe skulde udlægges til hende eller Arvinger; men dette Hiemgavens Tillæg maatte nødvendigen og af sig selv bortfalde, saasnart Hiemgivts-Kontrakten ved en mel-

(g) See Helsinge-L. Kun. B. Fl. VII.

(h) Vid. Somneri Gloss. Anglosax.

(i) Vid. Du Cange Gloss. ad Vocem *Malatolta*.

(k) See Chr. IV. N. L. Gifft. B. Cap. IV.

mellemkommende Fællags-Kontrakt blev ophævet; i hvilket Tilfælde Konen, i Stedet for Tilgaven, skulde lade sig nøie med den Andeel af hendes Mands Midler, som hende i Følge den dem imellem nu oprettede Fællags-Kontrakt kunde tilkomme; uanseet denne Fælligs Andeel nu kunne staae i et langt andet Forhold til Stervboets Massa, end den af hende i Boet indførte Hiemgivt med dens Tilgave havde staaet. Thi dersom Konen var meget rigere end hendes Mand, eller dog havde tilbragt ham en Hiemgivt, der overgik hans øvrige Midler, maatte Konen nødvendigen tabe, naar hendes Hiemgivt blev forandret til Fællig. Derimod tabte Stervboet ved Forandringen, naar Konen var fattig, og følgelig hendes Hiemgivt, og den dermed forbundne Tilgave, liden og ubetydelig. Ved et oplysende Exempel kan Sagen her gieres fattelig: jeg sætter Stervboets Massa var 6000 Rdlr., Konens Hiemgivt 1000 Rdlr., Tilgaven altsaa, som sædvanligst, $\frac{1}{2}$ Deel til Hiemgiven; følgelig fik Konen i Stervboet kun 1500 Rdlr., da hun efter Fællags-Kontrakt kunde tilkomme i Hælnings-Fællag 3000 Rdlr., og i Tredings-Fællag 2000 Rdlr. Er Stervboets Massa derimod 8000 Rdlr., Hiemgiven 6000 Rdlr., og Tilgaven 3000 Rdlr., bekommer Konen efter Fællags-Kontrakt ikkun 4000 Rdlr. eller $2666\frac{2}{3}$ Rdlr.; da hun efter Hiemgivts-Kontrakt kunde paastaae 9000 Rdlr., og mister altsaa ved Fælliget meer end det Halve af den hende efter Hiemgivts-Kontrakt tilhørende Male og Tilgave. I det Tilfælde, at Stervboets Formue ikke strækkede til at udrede Konens Male, Umyndiges Penge, eller anden paa Boet hæftende Gield, skulde Konen efter de gamle Guletings-Love miste sin Tilgave, og allene beholde sin Hiemgivt, med mindre Boets Vilkaar vare saa ringe, at Hiemgiven deraf ikke kunde udlægges; thi saa maatte Konen finde sig i at miste, endog af Hiemgiven, i Forhold med Boets øvrige Kreditorer. Ordene ere disse: heldur ſcal cona þarnaſc tilgiafar ſinnar, heldur enn þeir menn, er fyrr áttu at hanom, enn hann fengi hennar; fyrir því at engi ſkal ſer conu kaupa vid annars fe. Nú ſcal hon hafa heimanfylgiu ſina, enn úmagi ſitt fe; nú er eigi fe ſva mikit, þá miſſi ſva hvartveggia, ſem fiármegin er til (l).' Efter Hr. Paus: "Kone skal heller miste sin Tilgave, førend de Mænd skulle miste, som eiede Gods hos hendes Mand, førend han fik hende; thi ingen skal

(l) See Hag. Adelſt. G. T. L. Erfda-B. Cap. 2.

skal tilkiøbe sig Kone for andres Penge. Hun skal have sin Hiemmegivt, og den Umyndige sit Gods. Nu er der ikke saa meget Gods i Sterboen, da skulle begge miste, eftersom Godset beløber sig til." Herved blev da Male-Konens Tab endnu større. Men disse og andre Uleiligheder have og efterhaanden fordrevet Nordens gamle Hiemgivts- eller Male-Kontrakter; i hvis Sted det saa kaldte Fællag eller Fællig er blevet indført, og ved seenere Love stadfæstet, hvorved Konens Andeel i sin Mands Sterboe er sat i saadant Forhold med Boets Vilkaar, der, uden at indrettes efter den indførte Hiemgivt og dennes Tilgave, altiid bliver efter Omstændighederne det billigste og taaleligste, saavel for Enken selv, som for fælles Børn eller Arvinger.

Dette er og uden Tvivl den sande Aarsag, hvorfor man endog i de gamle Danske Love intet finder meldet om de saa kaldte Hiemgivts- eller Male-Kontrakter; saa man skulle troe, at disse, saavelsom den dermed forbundne Tilgave, aldrig have været brugelige i de Danske Stater. Ligesom jeg og tilforn har erindret, at Tilgave, i den Bemerkelse Ordet haver i de Norske Love, heller ikke kunde have Sted ved de Svenskes Giftermaal, hvor Konerne vel vare Male-Koner, forsaavidt de efter deres Mænds Død skulde beholde deres Omynd; men, som de tillige vare berettigede til deres Lagha-thridiung af alle Løsøre, (thi Jordegods, eller dog de saa kaldte Arve-Jorde, bleve efter alle Nordiske Love aldrig lagde til Fællig, men faldt tilbage til de rette Odelsmænd), saa skulde bemeldte Lagha-thridiung holde de Svenske Koner skadesløse for den i Norge brugelige Tilgave, hvorved denne altsaa blev overflødig.

Dog tør jeg ikke saa ligefrem paastaae, at Egteskab i Danmark fra de allerældste Tider altiid har forudsat Fælledskab, som den eeneste Grund og Regel for Egtefolkes Arv; eller at al Løsøre, som paa begge Sider førtes ind i Boet, blev til fælles Gods imellem Mand og Kone, uden Henseende til hvormeget eller lidet enhver havde indført, om endog den eene havde kun 1 Mk., og den anden 100 (m); og at altsaa den eene fik ligesaa meget tilbage, som den anden, naar Egteskabet, og det deraf flydende Fælledskab ophørte (n).

(m) See Skaanske L. Libr. I. 7. Arve-B. Cap. 15. og K. Eriks Siellandske L. Libr. I. 1.

(n) See A. Anchers Danske Lovhist. I. D. P. 466.

Det er vanskeligt at sige, om det, den Skaanske og Siellandske Lov her fastsætter, har gieldet over det hele Danske Norden, eller allene for Skaane og Sielland; ligesom det og kan tages i Tvivl, om det, som i ovenmeldte Love findes forordnet, ogsaa har forbundet hine ældre Tider, eller bør ansees som en Forbedring af de seenere Lovgivere, hvorved ældre Anordninger ere blevne ophævede. Og saalænge dette ikke er afgiort, kan man ikke med Vished sige, om Hiemgivt og Tilgave længere op i Tiden have været ligesaa brugelige i Danmark, som i Norge, og først maaskee ved den Arverettighed, som Kong Svend Tiugeskæg tilstod Fruentimmerne, have maattet vige for Fællig, som berettigede Konerne til Deeltagelse i Arv efter deres Mænd, hvorfra de ved de forrige Love vare udelukte. Naar man betænker den Anledning, der bevægede Kongen til denne Velgierning mod Landets Døttre, kan man ikke vel andet end finde sig beføiet til at holde sig nærmere til Saxonis Beretning om Sagen (o), end til Svend Aagesens Ord (p); eftersom det neppe kan tages i Tvivl, at de givte Koner ved deres Sammenskud til Kongens Frikiøbelse, ligesaavel som de ugivte, have søgt at tilvende sig Monarkens Taknemmelighed; hvorfore man og heller ikke kan fradømme dem lige Andeel i Kongens Naade, eller, med sidstbenævnte Skribent, indskrænke den Arverettighed, Kongen skienkede Fruentimmerne, allene til de ugivte, og forklare den som noget, der ikkun havde Sted imellem Sødskende i den saakaldte Frem-Arv (q). Jeg for min Deel vil da heller med Saxo troe, at Kongen med denne Naadesbeviisning har søgt at forbinde sig de givte Koner, ved at tilstaae dem en Fælligs-Andeel i deres Mænds Stervboe, hvorfra de tilforn ved de ellers brugelige Male- eller Hiemgivts-Kontrakter vare udelukte; hvorved da Hiemgivt og Tilgave i Danmark tillige ere blevne ophævede, og afskaf-

(o) See Saxonis Grammat. Hist. Dan. Libr. X. P. 187. Ordene ere disse: "*foeminis deinceps participandarum hæreditatum jus, a quibus ante lege repellebantur, indulsit.*" Jeg behøver ikke at erindre, at *foeminæ* her ligesaa vel kan betyde givte Koner, som Søstre.

(p) Svend Aagesens Ord ere disse: "*Mulieribus quoque — — in posterum tribuit, quatenus soror fratri, de coetero in dimidia familiæ bercifcundæ portione communicaret.*" Hvorved Kongens Velgierning bliver indskrænket til Søstres Arverettighed mod deres Brødre.

(q) See A. Anchers Danske Lovhist. I. D. P. 472.

afskaffede. Men, ihvorvel dette meget vel stemmer overeens, saavel med Skribentens Ord, som med Omstændighederne, vil jeg dog her ingenlunde forsægte denne ellers rimelige Formodning, og heller igien begive mig til den Norske Tilgave.

Her fortiener det da først at undersøges, om Forholdet imellem Hiemgivt og Tilgave nogensinde ved Lovene har været fastsat, eller saadant allene ved en vilkaarlig Aftale og Fordrag imellem Fæstemand og Givtingsmand nærmere er blevet afgiort. Vil man binde sig til Hr. Pauses Oversættelse af de gamle Norske Love, maae man her erklære sig for den første Meening. Den ældre Guletings-Lov udtrykker sig denne Sag angaaende saaledes: Mynda skal meyar fe allt, og koma eyrir eyre í gegn, enn eckio fe hálft (r). Som Hr. Paus vil have det, skal Lovens Meening være denne: "Jomfrue skal have saa stor Tilgivt, som alt det Gods, hun bringer ind til Manden, beløber sig til, og skal der komme Øre mod Øre. Men Enke skal have saa megen Tilgivt, som halvt det Gods, hun indbringer." Efter denne Lovens Forklaring skulde da en Jomfrues Tilgave giøre Hiemgivten eengang saa stor som den var, men Enkens ikkun tredie Delen saa stor; omendskiønt begges Hiemgivt ellers var lige. Vel var det her ikke vanskeligt, at indbilde sig de Grunde, som kunne have bevæget Lovgiveren til at forbinde en ulige stor Tilgave med en ligestor Hiemgivt. Man kan 1) tiltroe Lovgiveren den Formodning, at Jomfruens Ægteskab ville vare længere end Enkens; hvorfore og hendes Tilgave, som et Vederlag for en længere Brug og Nytte af Konens Male, maatte være større, end den Enken kunde tilstaaes, for en kortere Brug af hendes Medgivt. Thi det bør her vel merkes, at en Kones Tilgave i den her paaberaabte Artikel af Guletings-Loven udtrykkelig kaldes Gagngiald, hvilken Benævnelse, saa besynderlig den end er, dog har sin gode Grund i Sagens Natur; da Tilgaven var i sig selv ikke andet, end et Slags Vederlag for det Gavn (gagn) og Nytte, Manden havde havt af sin Kones Medgivt, imedens den var i hans Værge, hvilket nu ved Værgemaalets Ophævelse skulle af Mandens Stervboe Konen eller Arvinger gotgiøres, saavidt samme ved Hiemgivts-Kontrakten allerede var stipuleret. 2) Er det heller ikke umueligt, at Loven her meener en Enke, der kunde have særkuld

 Børn,

(r) See Hag. Adelst. Gule-T. L. Kvenna gifrir. Cap. 4.

Børn, med hvilke hun ikke havde skiftet; thi som disse vare berettigede til en Deel af deres Moders Formue, saa kunde hendes sidste Mand heller ikke forbindes til at svare Tilgaven uden af det halve, hun indbragte, da det øvrige tilhørte hans Stervboe, og kunde altsaa ikke ansees, uden som en uhiemlet Hiemfærd eller Medgivt, hvorimod ingen Tilgave burde komme (s).

Slig en Interpretation lader sig vel giøre, uden hvilken Lovens Bydende om en Enkes og en Jomfrues ulige Tilgave ogsaa synes urimeligt og ubilligt; men Spørgsmaalet bliver dog, om Hr. Paus ogsaa har truffet den rette Meening af de Ord, at mynda fe konu, som her skulle være det samme, som at tilstaae hende Tilgave af det hun indbringer; thi hvis han her skulle have forfeilet den sande Meening af Lovens Ord, kan man ikke meget bygge paa den vilkaarlige Forklaring, som giøres derover. Saa meget er og vist, at den Meening, Hr. Paus her tillægger de Ord, at mynda fe konu, synes ikke at rime sig med den Betydning, Ordene have udi lignende Talemaader, der forekomme i andre af Nordens gamle Love, f. Ex. i Skaanske Lov: Bonden myndär äftir konu sinä en lot bathä i fä och i iorth, allum börnom sinum til fäthrinis. — hawir han ey mer än enä dottär wither kunu sinä, tha myndär han twa lotär aff hännä Möthrinis iorth, forthi at han är e man, och myndär manz lot (t). I den Nye Siellandske Lov: faderen myndar al den iord, som konen havde faaet, förend hendes sidste Barn blev födt (u). I disse og andre Talemaader kan de Ord, at mynde sin kones Gods, ikke vel være det samme, som at give hende Tilgave, især da her handles om Giftermaal, hvor ingen Tilgave havde Sted. Men skulle nu Mandens Mynding paa disse Steder betyde den Arverettighed, som Manden havde efter sin Kone, hvilket vor lærde K. Ancher retteligen har indseet (v), saa kan man deraf see, hvormeget man kan forlade sig paa det Slags Oversættelser af de gamle Love. Meeningen er da denne, at naar en Jomfrue blev givt, og siden døde fra Manden, skulde hendes ganske Formue deles til Arv i Hovedlodder imellem

(s) See Frostetings-Loven. 13. Part. Cap. 16.

(t) See Skaanske L. Arfda-B. Libr. I. Cap. 23.

(u) See K. Eriks Siellandske L. Libr. I. 12.

(v) See P. Anchers Danske Lovhist. I. D. P. 71. 98. og fornemmelig P. 469.

lem hendes Mand og fælles Børn, saaledes at Øre blev lignet mod Øre. Men naar en Enke derimod blev givt, skulde kun hendes halve Formue gaae til Deling imellem Manden og fælles Børn; hvoraf tydeligen sees, at Loven her forstaaer en Enke, som ikke har skiftet med Mandens Stivbørn, eller, som det i Jydske Lov udtrykkes, en Enke, der selv ingen Hovedlod har (*), hvilket end ydermeere kan sees af Sammenhængen med det næst foregaaende Kapitel, der udtrykkelig melder om saadan Enkes Giftermaal og Fællag (x). Af det efterfølgende kan man og slutte, at Loven ved Mynding her ikke forstaaer Konens Rettighed til Tilgaven, men Mandens Arverettighed, da det hedder: Mynding skal vid öllom lutom heimil vera, nema vid tveim einom; ef hon deyr barnlaus, edur geingur frá hanom forystolaust (y). ɔ: "Mynding skal i al Fald være tilladt, undtagen i disse tvende; om Konen døer barneløs, eller gaaer fra Manden uforserget (uden andres Forsvar)." Thi i første Tilfælde gik Konens Arv til hendes Slægt, og i det sidste, nemlig i tilladelig Skilsmisse, beholdt hun selv sit Gods til egen Underholdning. Her oversætter Hr. Paus Ordene, at gaae fra Manden forystolaust, ved, at gaae fra ham uden given Aarsag; hvilket heller ikke er saa ganske rigtigt. Hertil kommer, at Mynding, om jeg ikke tager Feil, var især, eller allene brugelig i Fællags-Kontrakter, som ikke vidste af nogen Tilgave at sige; hvilket tildeels kan erfares af ovenanførte Steder i den Siellandske og Skaanske Lov. At Gulerings-Loven ellers i samme Kapitel melder om Tilgave, giør intet til Sagen; da man veed, at begge Slags Fæste-Kontrakter, baade Hiemgivt og Fællag, vare i Norge paa den Tiid lige brugelige.

Man ville her ellers ikke lade sig forlede af den ikke liden Tvetydighed, Ordet Hiemgave eller Hiemgivt haver i det gamle Lovsprog; thi derved forstaaes undertiden alt det, Konen ved sit Giftermaal tilbringer sin Mand, hvad enten det saa lægges til Fællig eller ikke, hvilket altsaa kan bestaae med det imellem Ægtefolk vedtagne Fælledskab. Men i Chr. IV. Norske Lov faaer Ordet Hiemgave en langt anden Bemerkelse, hvor det udtrykkelig betyder

(*) I Jydske Lovs Lib. I. Cap. 20. hedder det: Qvænæs man i ænkibo, ther æi hauær fiælf houæthlot etc.

(x) See Hag. Adelst. G. T. L. Kvenna gift. Cap. 3.

(y) See Hag. Adelst. G. T. L. Cap. cit.

der det modsatte af Fællig, nemlig den Fæste-Kontrakt, som giør Konen til Male-Kone; om hvilken Hiemgivt man altsaa maae forstaae det, jeg tilforn har erindret, at det Slags Fæste-Kontrakter ikke siden Svend Tiugeskægs Tiid, eller maaskee aldrig have været brugelige i Danmark; da enhver ellers veed, at Koner her, ligesaavel som i Norge, faae deres sædvanlige Udstyr, som i Almindelighed kaldes den Hiemgivt, de bekomme fra deres Forældre eller Venner (z). Af de paaberaabte Ord i de gamle Guletings-Love kan man da ikke, formedelst Hr. Pauses mislykkede Forklaring, hente nogen Regel for Tilgavens fastsatte Forhold til Hiemgivten; man maae da være sig om andre Oplysninger.

I Almindelighed er det ikke utroeligt, at Tilgave i Henseende til sin Størhed har været vilkaarlig, og ikke nødvendig behøvede at rette sig efter Hiemgivtens Størelse. Denne Meening synes endog at finde noget Medhold i Lovens egne Udtryk paa ovenmeldte Sted, hvor det hedder: Sú scal giöf konu heimil vera, er til hennar var gefin, hverr sem skilnadur þeirra verdur (a). ɔ: "til den Gave skal Konen være berettiget, som blev given til hende, i hvordan de end skilles fra hinanden, (ikke efter Hr. Pauses Oversættelse, i hvad de bleve forligte om)." Lovens Udtryk giver tilkiende, at her meenes Konens Tilgave, og ikke hendes Morgengave; thi denne sidste kan i det gamle Sprog ikke kaldes en Gave, der er given til Konen eller mod Konen, da denne blev først givet efter Bryllupet, nemlig Hindurdags morgun; desuden synes Omskrivelsen af Gave, given til Konen, aabenbarlig at sigte til Ordet Tilgave. Dette er da atter et Beviis paa, at Mynding her ikke kan betyde Tilgave, da Mynding ikke var tilladt, eller som det hedder, heimil i enhver Skilsmisse, ɔ: hverr sem skilnadur hióna verdur. Eftersom

(z) Denne Tvetydighed stikker deri, at Hiemgivt tages undertiden i en 1) vidtløftig Meening, om al den Udstyr, Konen faaer fra sine Venner, hvad enten hun for Resten træder i Fællig med sin Mand eller ikke; hvilken Hiemgivt altsaa kan bestaae med Fællags-Kontrakter, og er det samme, som Romernes *dos profectitia.* Undertiden tages hiemgivt 2) i en ængere Forstand, og betyder alt det, som Konen ikke allene haver indbragt i sin Mands Boe, men og efter Mandens Død skal beholde, hvilket Manden og efter Konens Død var pligtig at udbetale til hendes Arvinger. Saadan hiemgivt kaldes i de gamle Love Konens mále, er egentlig Romernes *dos receptitia*, og kunde ikke have Sted i Fællags-Kontrakter.

(a) See Hag. Adelst. G. T. L. Kvenna-gift. Cap. 4.

som Loven da hiemler Konen sin tilsagte Tilgave, uden at betinge dens fastsatte Størrelse, saa synes denne allene at have beroet paa Vedkommendes Løfte og Tilsagn, og altsaa at have været vilkaarlig. Men hvis saa er, maae man antage en dobbelt Tilgave, nemlig en vilkaarlig, og en lovmæssig; thi at Tilgavens lovmæssige Forhold til Hiemgivten skulle være saadant, at den sidste ved den førstes Tillæg blev en tredie Deel større, f. Ex. naar Hiemgivten var 60 Rdlr., blev Tilgaven 30 Rdlr., er en Sag, der ved de gamle Norske Love er sat uden for al Tvivlsmaal.

Naar man vil holde det, som Kong Magni Lagabæters Guletings-Lov melder om Tilgave (b), mod det, som hans Fader, Kong Hagen den Gamle i Frostetings-Loven har anordnet, skal man erfare, at, hvad Sønnen kalder Tilgave, det bliver allevegne i Faderens Lov kaldet Tredings-Forøgelse (þridiungs-auki (c)), fordi Tilgaven efter Loven skulde give Hiemgivten en tredie Deels Tillæg; ligesom og de øvrige Norske Love ere alle udi denne Sag med hinanden saa overeenstemmende, at man af disse eller Historien maaskee vanskeligen skal kunde opvise et Exempel paa en vilkaarlig Tilgave; skiønt man derfor ikke reent ud vil negte, at det jo kan have været Mændene tilladt, efter egen frie Villie at tilsige deres Koner Tilgaver, større eller mindre end den, Lovene fastsatte. Ellers synes det LIV. Kapitel i den Norske Biarkøe-Ret at være temmelig afgiørende, og uden Omstændigheder at forbyde al vilkaarlig Tilgave. Her hedder det: ef madur giptir dottur sína, eda konu, þá er hann gipta skal, þá skal hinn er eiga skal, festa henni þridiungs-auka á móti heimanfylgiu hennar. Eingi madur má aflaga kaupi kaupa um kvenna giptur allar, hvarki karl ne kona; enn þó at kaupa, þá skal ei haldast. ɔ: "om nogen givter sin Datter, eller den Qvinde, som han skal givte, da skal den, som skal have hende, fæste hende med Tredings-Forøgelse imod hendes Hiemgivt. Ingen maae ulovlig Kiøb slutte angaaende Ægteskab, hverken Karl eller Qvinde; og endskiønt at Kiøbet sluttes, da skal det dog ikke holdes."

Til

(b) See K. Magni Lagabæt. G. T. L. Arve-B. Cap. III.

(c) See Frostetings-L. den 13de Part. Cap. 14.

Til den Oplysning, jeg hidtil har søgt at meddele Læserne, angaaende den i Norden fordum brugelige, og i Chr. IV. Norske Love ommeldte Tilgave, vil jeg til Slutning føie denne Anmerkning: At omendskiønt den Norske Tilgave, ved de nu meere sædvanlige Fælligs-Kontrakter, synes her i Danmark afskaffet, saa vil man dog befinde, at det som i Chr. V. Danske Lovs Vte Bog (*) findes anordnet, temmelig nærmer sig til den Norske Tilgave. Thi den Broderlod, som Konen efter sin Mands Død, foruden hendes Hovedlod, her tilstaaes, er dog i Grunden ikke andet, end et fastsat Tillæg, vel ikke til hendes Male, som i Fælligs-Kontrakter ikke har Sted, men dog til hendes Fælligs-Andeel af Mandens efterladte Midler, skiønt den ikke, som Tilgaven, bestemmes efter Hiemgivten, eller det, hun i Boet har indført, men efter Stervboets Vilkaar, og Hovedloddernes Antal. Dog er den gamle Tilgave i den derpaa følgende 20 §. endnu meere kiendelig; thi her faaer Konen Lov til at frasige sig sin Fælligs-Andeel i Boet, imod at beholde det, hun selv haver indført, nemlig sin Hiemgivt, og desuden en Fierdedeel af det, hendes afdøde Mand haver indført, saa at denne Fierdedeel er her et Tillæg, til hendes Hiemgivt, som skal gotgiøres hende allene af Mandens Midler, uden Afkortning i hendes indbragte Hiemgivt; hvilket og fornemmelig karakteriserede de Gamles Hiemgivts- eller Male-Kontrakter, og skilte dem fra Fælligs-Kontrakter; ligesom og den i saa Fald udfordrede Specification over den Afdødes i Boet indførte, eller siden ved Arv, Gave, eller i andre Maader forhvervede Midler, som i alle Fællags-Kontrakter var forneden, i Hiemgivts-Kontrakter derimod var ganske unødvendig. Men som det her ikke bliver min Sag, at afhandle den Norske Tilgave, uden som en Oldsag, vil jeg og gierne træde til Side for vore Tiders Jurister, om disse maaskee ville have den indstævnet for deres Domstoel, hvor jeg ikke forlanger at være tredie Mand.

Endelig troer jeg og, at den Tilgäf, som i de Svenske Love findes ommeldet, kan ansees for at have været noget saadant vilkaarligt og lovet Tillæg til Konens Omynd, som forsaavidt lignede de Norskes Tilgave, at denne, ligesaavel som hiint, skulle udlægges af Mandens Boe, uden Afkortning, enten i Konens Lagha-thridiung, eller i hendes indbragte Hemfylgd; skiønt

(*) See Chr. V. D. L. V. Bog. II. Cap. §. 19. og 20.

skient de Svenskes Fæste-Kontrakter i øvrigt vare Fællags-Kontrakter, der desuden berettigede Konen til hendes ubeskaarne Fælligs-Andeel i Mandens Stervboe. De Svenskes Widhermund var altsaa formodentlig ikke andet end det, som Konen i Mangel af disse Tilgaver efter Loven blev tillagt, hvilke ogsaa skulde udredes af Mandens Stervboe, saafremt han ellers med sin Kone havde bekommet en betydelig Hiemgivt (d).

Forresten kan man tydeligst forestille sig Forskiellen imellem det egentligen saa kaldte Mund, Tilgave og Hiemgift, naar man betænker, at det første, i sin oprindelige Forstand, svarer til Romernes *arrha sponsalitia* (Fæstningsgave); den anden til *pherna* (*dos proprie sic dicta*); og den tredie til *antipherna.* Men foruden disse vare og Forningär og Morgengaver tillige i Brug, hvilke, som jeg troer, kunne ansees som et Slags *parapherna*, eller *peculium uxoris*, skiønt de i visse Tilfælde kunde mistes og forbrydes (*).

De Wingäfwer, som Lovene desuden, især de ældre Svenske, melde om (e), vare Foræringer, hvormed Fæstemanden i Anledning af sit Giftermaal beskienkede sine Svigerforældre, og andre af Brudens Slægt, kunde vel og regnes til et Slags *antipherna*, dog forskiellig fra Tilgaven, der allene tilhørte Bruden. At denne Skik i øvrigt er ældgammel og Østerlandsk, kan sees af Eliesers Exempel, som efterat have faaet Labans og Betuels Samtykke til Rebeccas Giftermaal med Isaac, paa sin Herres Vegne, foruden de Forningär, han førte Bruden selv, ogsaa aflagde hendes Broder og Moder med kostbare Foræringer (f); hvilke altsaa efter deres Bestemmelse vare i Grunden intet andet, end de i Sverrig og paa andre Steder ved slige Leiligheder fordum brugelige Wingäfwer.

I Anledning af disse her omtalte Wingäfwer maae jeg endnu udbede mig Tilladelse, at anføre et Sted af Wästgötha-Laghen, hvor Ordet Win-

 färd

(d) See Ostgöth. L. Gipt. B. Fl. III. og XV.

(*) See Wästmann. L. Årfda-B. Fl. XII.

(e) See Wästgöth. L. Gipt. B. Fl. II. og Ostgöth. L. Gipt. B. Fl. X.

(f) Genes. Cap. XXIV. v. 53.

færd forekommer i en ligesaa usædvanlig Bemerkelse, som den, Ordet Hiemfærd i den Jydske Lov har faaet. Stedet er ellers dette: Alt thet sum giffz at Hindradax giäf, ock lysäs a gifftar quäldi, thet är fult fang lordar, än winfärd komber a Hindradagh, eller fyr, ock eigh annat, för än the komä vndir ena Bleo (g). Jeg veed vel, at Winfärd paa andre Steder i de Svenske Love betyder den Gierning, at en tredie Mand paatager sig at være Megler ved Jorders Salg, som den der skal indestaae Kiøberen for, at det der sælges er hiemmelt (h). Men her kan jeg ikke see, at denne Bemerkelse af Ordet kan have Sted, eftersom her handles om Giftermaal, og ikke om faste Eiendommes Kiøb og Salg; deels synes og saadan Megling her at være unødvendig, og komme for sildig, eftersom Hindradax saavelsom alle andre Gaver for i Veien, nemlig a gifftar quäldi, vare aftalte, og ved Haandgivelser fuldkommen stadfæstede. Det lader altsaa, som Loven her ved Winfärd ikke forstaaer andet, end den i samme Artikel omtalte Wingäf, der tilligemed Hindradax giäfwerne, saavelsom den ellers bekiendte Morgengave, skulde betales næste Dag efter Bryllupet, da de unge Brudefolk havde lagt under et Lagen. Skulle man herudi ikke tage Feil, saa kan Ordet Winfärd, som her er det samme som Wingäf, give et lignende og oplysende Exempel paa, at de tvende Ord, Hiemfærd i den Jydske, og Hiemgave i den Norske Lov, kunde være eenstydige. Dog vil jeg i Henseende til Ordet Winfärd ingenlunde være paastaaende, men gierne overlade det til de Kyndigere at bestemme, hvad derved paa det anførte Sted i Wäst-götha-Laghen skal forstaaes, til hvilken Feilighed, der ellers forgieves negtes, man saa meget desheller kan beqvemme sig, som den Bemerkelse, Ordet Hiemfærd har i den Jydske Lov, desuden nokfom er afgiort og uvaklende.

Efterat jeg nu saaledes har anført alt, hvad jeg troede kunde tiene til at oplyse Ordet Tilgave, i den Bemerkelse, det haver i de Norske Love, vil jeg slutte denne liden Afhandling, der ellers var bestemt til deslige forældede Ords Forklaringer, med den Efterretning, jeg kan give, om nogle andre gamle

(g) Wäſtgöth. L. Gipt. B. Fl. II.

(h) See Wäſtgöth. L. Jordar-B. Fl. II. Confer. Oſtgöth. L. Winforda-B. Fl. II. etc.

gamle Ord, hvilke jeg tilforn har berørt, og anseet for saadanne, der kunde behøve nogen Oplysning.

Hasetar forekommer i Kong Hagens Guletings-Lov, ligesom og i Chr. IV. Norske Lov (i). Hr. Paus forklarer det ved Hoibaadsmænd, hvilket han troer at være Ordets naturlige Bemerkelse (k). Man kan og undskylde ham derudi; thi det er ikke altiid saa let, at sige med Vished, hvorfra et Ord skal henledes i det gamle Norske Sprog. Háseti *in sing.* er sammensat, ikke af hár *altus*, som Hr. Paus har meent, men af Hár *subst.* en Roerpind, *scalmus*; efter sin Sammensætelse betyder Ordet Háseti en, der sidder ved Roerpinden, og er altsaa det samme som *remex.* I de ældre Tider kaldtes Skibets heele Mandskab, i Modsættelse med Styrmanden eller Kapitainen, hásetar, ventelig fordi at Skibets heele Besætning i Nedsfald var pligtig til at giøre Tieneste ved Aarerne; ligesom den og af den Aarsag var fordeelt i Skibets *interscalmia*, saaledes at 3 hásetar gierne hørte til hver Aare, eller hvert halvt Rum paa Skibet. Dog synes Stavnboer eller Stavngiemmere (*proretæ*) paa de gamle Orlogsskibe ikke at være regnede til de egentlige hásetar (*remiges*), eller dog i det mindste at have havt en udmerket Rang fremfor disse; derfore giør ogsaa Wästmanna-Laghen udtrykkelig Forskiel imellem stambo og asäta (l). I de sildigere Tider, da man begyndte at bygge Skibene saa høie paa Siderne, at man med Aarene ikke kunde lange Vandet, brugte man, i Stedet for Roerpinde, at slaae Huller paa Skibets Sider, hvorigiennem Aarene bleve førte; hvilke Huller da bleve kaldte háborur. Hár for *scalmus* (en Roerpind), forekommer i Edda (m), Grettis-Saga (n), og ellers ofte i de gamle Historier.

Ordet Nocke-frue forekommer i den gamle Siellandske Lov (o), hvor der tales om, naar Moder skal arve lige med sine Døttre; hvilket Tilfælde

(i) See Norske Lov, Kiøbe-B. Cap. XXV.
(k) See Hag. Adelst. G. T. L. Ledings-B. Cap. 5. Not. (a).
(l) Wästmanna-Lagh. Manhelg. B. Fl. LXV. og Uplandz-L. Kununx-B. Fl. X.
(m) Edd. Sæm. Atlamál in Grönlenzco. Str. XXXV.
(n) Grettis-S. Cap. LII. ed. Hol. 1756.
(o) Libr. I. Cap. IX. og X.

fælde ogsaa beskrives i den Skaanske Lov (p), men nok saa tydeligen i Ostgötha-Laghen (q), ligesom Sagen selv, Navnet Nocke-frue udeladt, ligefrem findes indført i Chr. V. Danske Lov (r). Skiønt jeg intet særdeles vil indvende imod det Slægtskab, den berømte Ihre tillægger dette Nordiske Ord, hvis Oprindelse er heel uvis, skulle jeg dog snarere troe det bør henledes af et gammelt *verbum*, at hnika eller hnoka, som betyder, at vige for eller give efter; hvilket og rimer sig med Ordets Bemerkelse, saavidt Moderen i dette Tilfælde maatte give efter, eller lade sig nøie med lige Ret og Arv mod Døttrene. Omtrent i samme Meening kalder Hymisqvida Fenris-Ulfen, Midgards-Ormens *hnikbrodir* (s). Den Bemerkelse, Ordet Nockadrumb tillægges i Wästgötha-Laghen, lader sig og uden Tvang heraf udlede, naar drumb ellers forstaaes *privative*, om den, der undslaaer sig for at have lige Ret og Skiel, eller som det her hedder, at ganga a legh med andre (t).

Unninghæ forekommer i Kong Waldemars Siellandske Lov, og betyder her de Penge, hvormed Kongens umbæthzman skulde indløse de Tyvekoster, der vare tinglyste, naar ingen Eiermand indfandt sig inden Aar og Jæmlinge, fra hvilke Tyven selv var bortløben (u). I den Skaanske Lov synes Ordet at betyde Eiermanden selv til de fundne Koster, og her kaldes det winningä-logh (v), som Stiernhielm vil have henledet af at finda (*invenire*), skiønt man ikke kan indsee, hvorfor han saa ikke har læst finningalagh, siden han dog selv har raadet for, hvordan det skulde læses. Derimod vil Loccenius, at det ligefrem skal komme af det *verbum* at winna *acqvirere*, hvilken Oprindelse dog Ihre forkaster, som stridende mod de Regler, hvorefter Sprogets derivata pleie at dannes. Ihre selv synes det bedst kan

(p) Libr. I. Cap. 22.

(q) Gipt. B. Fl. XXI.

(r) V. B. Cap. II. §. 36.

(s) Edd. Sæm. Hymisqv. Str. XXIII.

(t) Wästgöth-L. Fornämix-B. Fl. XII. drumb i denne Bemerkelse svarer til det latinske *stipes*, ɔ: reses, ignavus.

(u) Libr. III. Cap. 13.

(v) Libr. VIII. Cap. 3.

kan henføres til *verbum* at unna, og vil have, at derved skal forstaaes omtrent det samme, som paa Dansk kaldes Biergeløn (x). I Hagen Adelsteins Gulletings-Lov tages Ordet i en, skiønt ikke ganske forskiellig, saa dog forandret Bemerkelse; thi her betyder det de Løsepenge, som af Eieren skulle betales for en bortløben Træls Opbringelse, hvilke Løsepenge vare større eller mindre, ligesom Slaven blev greben enten inden eller uden for den Provinds, i hvilken Eiermanden boede (y). Udi Skaanske Lov hedder det: at taka annars mans hion ofna löpstighum (z). Hvor Loven tillige bestemmer det Slags Løsepenge. Udi Wästgötha-Laghen staaer det dog meest tydelig med disse Ord: taker madher thräl ellar ambut a löpstighum, tha skal lysä sum lagh sighiä, hin skal lukä firi vnningiä lagh twa Örä innan lans, half mark vthän lans (a). Men paa et andet Sted i samme Lagh skrives det vnnitigiä lagh (b), hvilket nok er en aabenbare Trykfeil. Ordet findes og paa fleere Steder i de ældre Svenske og Norske Love, hvor det alligevel beholder den Bemerkelse af Løsepenge for opbragte Trælle eller Tyvekoster, fra hvilke Tyven var æltet (c) og undrømt. I mit Exemplar af Gulletings-Loven, som lader til at være temmelig rigtig skreven, og har tilhørt sal. Geheimeraad Luxdorph, hedder det undingia lausn; hvilket uden al Tvivl er det rigtigste, da undinge dog ikke kan betyde andet, end en undløben eller undrømt, dannet af den bekiendte Partikel undan, ligesom foringe eller Formand af Partiklen for, *dux, auspex*. Udi Landslaghen siges en Deserteur at ryma *vndan* konungs baner (d). I den Svenske Biärköä-Rättän hedder det: Wærþer þiufwær fangin med stild, oc kombær i Stupugrewæns hus oc i Stapsins jarn. Stupugrewæn a gömæ han, alt þær til hans rætar giörs. Laþær han han *vndæn* rymæ fyr,

(x) See Ihres Gloss. Sviogoth. ad Vocem *Unningia-Lag*.

(y) See Hag. Adelst. G. T. L. Leysings-Lög. Cap. 12.

(z) Erfda-B. Libr. VI. 12.

(a) See Wästgötha-L. Thiuwa-B. Fl. XVIII.

(b) Wästg. L. Thiuw. B. Fl. XV.

(c) De Ord, at ælte en Tyv fra sine Koster, forekommer paa sidstanførte Sted i Wästgötha-Laghen.

(d) See Carl. IX. Swer. Landz-Lagh. Konungs-B. Cap. XVII.

fyr, þa giældæ sin Hals, for þæs Hals (e). Ligesom og en rømmende Tyv, hvilken i Sudermanna-Laghen kaldes Rynthiuf (f), eller en undløben Træl, aldrig kunde faae et meere naturligt og passende Navn, end undinge, *fugitivus*, hvorved alle hine Undersøgelser om Ordets Oprindelse kan spares. Det lader ellers ikke til, at Hr. Paus har havt synderlig Begreb om Sagen, eller villet forstaaes, naar han saaledes oversætter Ordene i Guletings-Loven: Nú ef hann tekur han (þræl manns) innan landz, oc utan laga varra, þá á sá halfa mörk er hann tekur. Ef han hevir han i höptum heim, þá á hann undingia lausn, enn ellar eigi. ɔ: "men tages han i Landet, men uden vort Lagdømme, da skal han have en halv Mark, som tager Trællen; men haver han ham i Hefte hiem, da skal han have Betaling for han bandt ham, men ellers ikke (g)."

Det Ord Gylvin er eet af de meget sieldne, som det og bør være; det forekommer i Kong Hagen Adelsteins Guletings-Lov, i den Balk om Tingbud udi det 8de Kapitel, som handler om Níd. Lovens Kontext viser udtrykkeligen, at det skal være eet af det Slags Ord, som i de gamle Love pleie at kaldes Oqvedins- eller Fuldrettes-Ord; og uden Tvivl bør Gylvin regnes til det grovere Slags af disse, siden det ikke kunde affones med Bøder. Den Oprindelse Hr. Paus vil have det tillagt, hvorefter det skulde sige saa meget som Gyls- Gyllers- eller Gylves-Ven, vil jeg lade staae ved sit Værd, da det ikke lader, som Ordets Betydning har været Oversætteren bekiendt (h). Dog synes mig rimeligt, at Gylvin kommer af at gilia, *adulterare*, som findes paa adskillige Steder hos de Gamle (i), især i de Svenske Love. Udi Dale-Laghen faaer en Hoerkarl eller *moechus* Navn af Gälmadir (k). I Uplandz-Laghen (l), ligesom og udi Wåstmanna-Lag-

(e) Vid. Cap. X. §. 7.

(f) See Suderm. L. Thiufwa-B. Fl. XI.

(g) See Hag Adelst. Guletings-L. Frigivelses-L. Cap. 12. P. 85. T. I. ved H. Paus.

(h) See Hag. Adelst. G. T. L. Thingbud. Cap. 8. Not. (c).

(i) Vid. Króka-Refs S. Cap. XII. og XIII. ed. Hol. P. 62, 64. Confer. Dale-L. Gipt. B. §. 9.

(k) Dale-L. Gipt. B. §. 12.

(l) Årfda-B. Fl. V.

Laghen (m) er Giolskaper *amor illicitus*, og i Dale-Laghen, Manhelgis-B. kaldes Utugt Giolsämi (n), hvormed det Danske Ord Geil, *salax*, synes beslægtet. Det Norske Gylvin er derfor efter mine Tanker een af det Slags Bebreidelser, som i de gamle Love kaldes fyrnar-ord (o), omtrent af samme Meening, som det Virgilianske: Novimus et qvi te, tranversa tuentibus hircis, Et qvo, sed faciles Nymphæ risere, sacello (p). Det synonymiske Udtryk udi Wåstgötha-Laghen er og dermed fuldkommen overeenstemmende: Madher sardh thik; Thu kodh han (q). Man skulle ellers snart troe, at dette Slags smudsige Beskyldninger have i de ældre Tider passeret for Vittigheder, hvilket kan sluttes, deels af den temmelig fuldstændige Fortegnelse, de gamle Love have meddeelt os over dessige Ord, deels af den morsomme Samtale imellem Erik og Gotvara hos Saxo, der kiendelig nok falder i samme Smag (r).

Ömel fortiente ikke at sættes paa Liste med de uforstaaelige Ord, hvis det ikke ved Talebrugens Foranderlighed var blevet saaledes vanskabt, at dets Bemerkelse derover havde tabt sin Tydelighed. Ordet forekommer i Chr. IV. Norske Lov, hvor det efter Konterten betegner omtrent det samme, som fiölmæle, ɔ: saadanne Ord, hvorved andre tillægges Bebreidelser eller Beskyldninger, der angaae og fornærme deres gode Navn og Rygte (s). Rimeligviis har Ordet fra Begyndelsen heddet örmæle, i Meeningen det samme, som Rumtalenhed, thi örordur betyder i det gamle Sprog en der er fritalende; men Tiid og Brug have nu omskabt det til Ömel. Af saadanne udartede Ord har man ellers en utallig Mængde. Saaledes er óqvedinsord blevet til Uqvems-Ord; at upyrma til uforme (t), hvilket og Ihre selv

(m) See Wäſtmanna-L. Årfda-B. Fl. XII.

(n) See Dale-L. Manhelg. B. §. 31.

(o) See Wäſtgöth. L. Rätlofa-B. Cap. X.

(p) Virg. Bucol. Eclog. III. v. 8. 9.

(q) See Wäſtgöth. L. loc. cit.

(r) See Sax. Gramm. Hiſt. Dan. Libr. V. p. 78.

(s) See Chr. IV. Norske Lov, Mandhelge-B. Cap. XXI.

(t) See Ihres Gloſſar. Sviogoth. ad Voc. *Miſsſuma*.

selv erkiender; thrælbard i Jydske Lov (u) til trælbaaren i Chr. V. Danske Lov (v), hvorved den Forskiel imellem at berie *ferire*, og at bære *ferre*, er bleven saa ukiendelig, at man snarere ville kalde den træl-baaren, der var avlet af en Træl, end den, som var bleven slaget og mis-handlet som en Træl, hvilket dog skal være Ordets Bemerkelse paa det anførte Sted i Loven. Imidlertiid har dog Ordet Ömel skaffet os det verbum at ymle eller omle om noget, *mussitare*, *rumores spargere*. Samme Skiebne have Ordene Fiærfölling (x), Fyldingsmand (y), Styre-humle (z), med saa mange andre, været underkastede. Det Nordiske Lov-sprog har da og erfaret Sandheden af Horatzes Ord:

Multa renascentur, qvæ jam cecidere: cadentqve,
Qvæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
Qvem penes arbitrium est, et jus, et norma loqvendi.

(u) See Jydske Lov, Libr. III. Cap. 32.

(v) See Chr. V. Danske Lov, VIte Bog. VII. Cap. 9. Art.

(x) Vid. Chr. IV. Norske Lov, Landsleye-B. Cap. XXXV.

(y) See Hag. Adelst. G. T. L. Ledings-B. Cap. 12. Ordet hedder ellers i den gamle Text af bemeldte Lov filúngur.

(z) See Hag. Adelst. G. T. L. Ledings-B. Cap. 5. Det rette gamle Ord er styris-hamla.

Trykfeil.

Side 3. Linie 29. Lovgiverers, læs Lovgiverens.
— 10. — 14. Registeret, læs Registret.
— 13. — 22. Hiemfahrt, læs Heimfahrt.
— 44. — 17. et Lagen, læs eet Lagen.

Jón Borgfirdingur.

